

MİLLÎ MÜDÂFAA VEKÂLETİ'NİN LOJİSTİK FAALİYETLERİ KAPSAMINDA SATIN ALMA VE TEDARİK MEVZUATI (1923-1938)*

Derya Levent MİYAK**
Serkan TUNA***

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra yeni devletin güvencesi olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin dönemin şartlarına göre ihtiyaçlarının karşılanmasında Millî Müdâfaa Vekâleti etkin bir sorumluluk üstlendi. Millî Müdâfaa Vekâleti kendisine bütçe kanunları ile tahsis edilen kaynağı özellikle lojistik faaliyetlerde kullanmak için satın alma mevzuatını esas almaktaydı. Bu mevzuatın uygulanması için dönem içerisinde TBMM tarafından bütün devlet kurumlarınca uygulanmak üzere önce 1925 yılında bir ihale kanunu çıkarıldı. Daha sonra 1934 yılında bu konuda yeni bir kanun çıkarıldı. Millî Müdâfaa Vekâleti tarafından bu mevzuatın gereklerinin doğru uygulanması maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri ve kendi içinde güçlü bir satın alma teşkilatı oluşturuldu. Bu dönemde TBMM tarafından çıkarılan Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu, satın alma faaliyetleri ile birlikte devlet malı haline gelen her türlü unsurun hesabının tutulması yönünde önemli bir düzenleme oldu. Bu kanun, bütün devlet kurumlarının bütçe ile ilgili yapacakları çalışmalara ve tahsis edilen kaynağın kullanılmasına yönelik yeni esaslar getirdi. Konu kapsamında hazırlanan bu yasal çalışmalarda güvenliğe yönelik hususlarla ilgili öncelik ve kolaylık sağlayan düzenlemeler yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Millî Müdâfaa Vekâleti, Türk Silahlı Kuvvetleri, satın alma, muhasebe, lojistik.

* Bu çalışma Doç. Dr. Serkan Tuna danışmanlığında, Derya Levent Miyak tarafından İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde hazırlanan "Atatürk Döneminde Millî Müdâfaa Vekâleti Ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., İstanbul, Türkiye.

E-mail: miyak68@gmail.com.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8319-217X>.

*** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

E-mail: serkan.tuna@istanbul.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7514-7328>.

Makalenin Geliş Tarihi: 09.07.2018

Makalenin Kabul Ediliş Tarihi: 04.09.2018

Abstract

PURCHASING AND PROCUREMENT LEGISLATION WITHIN THE SCOPE OF THE LOGISTIC ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE (1923-1938)

After the establishment of Republic of Turkey, the Ministry of National Defense took an active responsibility to meet the needs of Turkish Armed Forces according to the conditions of the period. The Ministry of National Defense accepted the procurement legislation in order to use the fund assigned to itself by the budget laws particularly for logistic activities. In order to implement this legislation, first a procurement law which was to be enforced by all the government agencies was enacted by the Turkish Grand National Assembly in 1925. Then in 1934 a new law was enacted in this respect. A powerful purchasing organization was formed by the Ministry of National Defense within itself and the Turkish Armed Forces in order to rightly meet the requirements of this legislation. The General Accounting Law, which was enacted by the Turkish Grand National Assembly in this period, was an important regulation to keep the accounts of all the elements that became state property together with purchasing activities. This law introduced new principles for the future works of government agencies about the budget and the use of assigned resources. In these legal studies prepared within the scope of the subject, arrangements were made to give priority and provide convenience to security related issues.

Key Words: *Ministry of National Defense, Turkish Armed Forces, procurement, accounting, logistics.*

Giriş

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) beslenme, giyinme, silah, mühimmat, teçhizat, sağlık, barınma vd. ile ilgili¹ her türlü ihtiyaç ve hizmetin karşılanması için kaynak planlamasından başlamak üzere sırasıyla satın alma ve tedarik, ulaştırma, depolama, tedarik edilen ihtiyaçların ordu malı olduktan sonra muhasebesi, sarf edilenlerinin yerine, bütünlemesinin yapılması,² lojistik faaliyetlerin tamamını oluşturmaktadır.

Satın alma ve tedarikle ilgili olan mevzuat, devleti oluşturan organizasyon bütününde, hiyerarşik bir yapı içerisinde ihtiyaçların tespit edilmesinden sonra, bu ihtiyaçları bütçe kanunları ile tahsis edilen ödenekleri kullanarak karşılamak üzere tedarik makinesini çalıştıracak bir anahtar görevi görmektedir. Bu mevzuat ile kamu

¹ **Türk İstiklâl Harbi**, C. VII, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1975, s. 102-104.

² Tamer Gökdemir, **Türk Kara Ordusu Lojistik Tarihi**, Ankara, Orient Yayınları, 2016, s. 2.

kaynaklarının en etkin ve en ekonomik olarak sarf edilmesinden başka kaynakların kamu yararından farklı olarak yolsuzluklara varabilecek şekilde kullanımının önlenmesi de amaçlanmaktadır.

Millî Müdâfaa Vekâleti (MMV), 1923-1938 dönemi içerisinde TSK'nın ihtiyaçları için siyasi ve bürokratik anlamda kaynakların etkin şekilde kullanılmasında ilk yetki ve sorumluluğa sahip kurum özelliği taşımaktaydı.³ Bu kapsamda bütçe marifetiyle tahsis edilen kaynağın kullanılmasında başlangıç noktasını oluşturan satın alma ve tedarik mevzuatı, her kamu kurumu gibi MMV için de önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada, MMV'nin 1923-1938 döneminde, lojistik faaliyetleri içerisinde yer alan satın alma ve tedarik konusunda yaptığı çalışmalar incelenmektedir. Bu çerçevede önce Osmanlı döneminden devralınan mevzuat incelenmiş, ardından 1923-1938 döneminde yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Satın Alma ve Tedarik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti döneminden başlayarak günümüze kadar satın alma ve tedarikle ilgili kanun ve düzenlemeler sürekli geliştirilme ihtiyacı göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk ihale şekli, kira karşılığı toprak kiralama yöntemi olarak bilinen "mukataa" yöntemidir.⁴ Aslında mukataa, tımar düzeni dışında kalan vergiler olarak adlandırılan, coğrafi sınırları ile alınacak vergilerin tür ve miktarları maliye tarafından saptanmış vergi kaynaklarıydı.⁵ XVI. yüzyıl ve öncesinde merkezi devlet ticaretten, kentlerdeki üretim faaliyetlerinden ve diğer kaynaklardan aldığı vergilerin bir bölümünün toplanması işini açık arttırma yolu ile "mültezim" adı verilen araçlara bırakırdı. Açık arttırmayı kazanan mültezim, devlete belli bir miktar para ödemeyi taahhüt eder, bu miktarın daha fazlasını da vergi kaynağından elde ederdi.⁶

³ Levent Kalyon, **Cumhuriyet Dönemi Savunma Politikaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 34.

⁴ Şevket Çorbacıoğlu, "Osmanlıdan Günümüze İhale Yasaları", **Türkiye Mühendislik Haberleri**, Sayı: 389, Ankara, Kozan Ofset, 1997, s. 12.

⁵ Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 147.

⁶ A.e., s. 123.

Tanzimat Fermanı⁷ sonrası hazırlanan yeni kanun düzenlemeleri ve oluşturulan kurumlara⁸ rağmen bu uygulamada bir değişiklik olmamıştı. Bu yöntemi ilk yenileme çalışması 1857 yılında çıkarılan bir tüzükle yapıldı. O dönem kiralama ve satın almalar artık bu düzenlemeye göre yürütülmeye başlandı.⁹

Mali tarihimizde ise devlet alım ve satımlarının düzenlenmesi ile ilgili olarak 1293/1877 ve 1296/1880 yıllarında “Emlak-ı Mülkiye ve Vakfiyenin Tamir ve İnşası” adıyla çıkarılan nizamname ise ilk resmi uygulama olarak kabul edilmekte; diğer mevzuat uygulamaları, aşar satışları vb. bu kanundan ayrı, kendi uygulama alanlarına yönelik olarak değerlendirilmektedir.¹⁰

Bununla birlikte, 1857 yılında çıkarılan tüzük hakkında ileriki yıllarda düzenlemeler yapılmaya devam edildi. 10 Muharrem 1330 (31 Aralık 1911) tarihli ek bir tüzük ile kolaylıklar sağlamak üzere, dağınık, ayrı satın almaların ve bazı yapım işlerinin ilgili makamın izniyle ihale edilmeksizin yapılması için anılan tüzüğün kapsamı genişletildi. 4 Haziran 1919'da çıkan, ancak 1921 yılında onaylanan kararname ile bu tüzüğe ilaveler yapıldı. Buna göre 500 lirayı aşan alımların Maliye Bakanlığı'nda kurulmuş ortak bir satın alma komisyonu aracılığıyla sağlanması öngörüldü. Dairelerin acil ihtiyaçlarının karşılanması için de çözümler getirilmeye çalışıldı.¹¹

2. Cumhuriyet Döneminde Satın Alma ve Tedarik Faaliyetleri

Cumhuriyet döneminde, mevcut mevzuata göre eksiltme ve artırma ile yapılan devlet alım ve satım işleri mübâyaât (satın alma)

⁷ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Ankara, Hava Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, 1979, s. 126-128; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, C. V, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 169-196; Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimattan I. Dünya Savaşına**, C. II, İstanbul, Belge Yayınları, 2001, s. 39-44.

⁸ Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimattan I. Dünya Savaşına**, C. II, s. 36.

⁹ Çorbacıoğlu, “Osmanlıdan Günümüze İhale Yasaları”, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, Sayı: 389, a.y.

¹⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)**, Devre 4, C. 22, Birleşim 51, 14 Mayıs 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1934, Ek: **TBMM 140 No.'lu Komisyon Raporu**, s. 2.

¹¹ Çorbacıoğlu, “Osmanlıdan Günümüze İhale Yasaları”, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, Sayı: 389, a.y.

komisyonları¹² düzenlenerek devam etti. Bu uygulamalarla ilgili katılımı arttırmak için ilan verilerek isteklilerin haberdar olmasına çalışıldığı görülmektedir.¹³ Yapılacak ihale için belirlenen esaslar, istenilen malzeme veya işin nitelikleri, istekliler için hazırlanan bir şartname ile detaylı olarak bildirilmekteydi.¹⁴ Alım, yapım, satım vb. işlere istekli olanlardan kapalı zarf usulü ile teklif alınması yaygın uygulama yöntemiydi.¹⁵ Teklifte birlikte teminat da alınmaktaydı.¹⁶ Satış işlemlerinde ise Maliye'nin yerel temsilcilikleri olan defterdarlık ya da mal müdürlükleri ile koordine edilerek onay alındığı anlaşılmaktadır.¹⁷

¹² Bu konuda örnek olması bakımından İstanbul'da Bahriye, Üss-i Bahrî Kumandanlıkları, savaş gemileri ve fabrikaların ihtiyaç duyulan levazım malzemelerini karşılamak üzere mübâyaât komisyonunun teşkil edilmesi ve komisyonun harcaması için defterdarlıkça muhasebeye tahsisat miktarının artırılmasına yönelik Bahriye Dairesi'nin Maliye Vekâleti'ne yazdığı 31.12.1339/1923 tarihli yazısı ve bu bağlamda tahsisat için Muhasebe Müdürü'ne ait yazılar için bkz.: **Deniz Müzesi Arşivi (DMA)**, Bahriye Dairesi Riyaseti, K.: 46, G.: 1209, 1923; **DMA**, Bahriye Dairesi Riyaseti, K.: 46, G.: 1209, 1923, Ek:1.

¹³ Bu dönem süresi içinde verilen alım ilanlarına örnek olarak bkz.: "Kömür Münâkasası" **Hâkimiyet-i Milliyye**, 10 Temmuz 1340/1924, s. 4 (Bahriye Levazım Dairesi'nden: Bahriye için on beş bin ton lave marin kömürü kapalı zarf usulüyle bilmünâkasa mübâyaa edilecektir...). 28 Eylül-12 Ekim 1924 tarihleri arasında Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, La Gazette, gazetelerinde "Bahriye Mübâyaât Komisyonu'nda, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti için 50.000 kilo gaz, 40.000 kilo benzin, 40.000 kilo makine maden yağı, ile 10.000 kilo dinamo ve 10.000 kilo silindir yağının, ayrı ayrı ve kapalı zarf usulü ihalesinin yapılacağı bilgisi; bir ilanın farklı yayın organlarında duyurulmasına örnek teşkil etmektedir. Bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 2, G.: 13, 1924.

¹⁴ Örnek olarak gösterilen bahriye için tedarik edilecek 15.000 ton lave marin kömürüne ait (8.000 tonu İzmir'e, 6.000 tonu İzmir'e, 1.000 tonu Amasra'ya teslim edilmek üzere) "*Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti Umûr-i Bahriye Müdüriyeti Levazım Dairesi'nce Mübâyaa Olacak Onbeş bin Ton Lave Marin Maden Kömürünün Münâkasa Şartnamesidir*" başlığı ile 13 madde hazırlanan şartnamenin 1'inci maddesinde ihalenin hangi yöntemle yapılacağı, alınacak kömürün özellikleri, 2'nci maddesinde tekliflerin nasıl verileceği hakkında bilgiler içermekteydi. Anılan şartnameye ait ayrıntılı bilgi için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti I, K.: 1, G.: 7, 1924. Diğer akaryakıt alımına ait örneklerle ilgili 10.000 kilo dinamo yağı şartnamesi için ayrıca bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 2, G.: 13, 1924.

¹⁵ 15.000 ton lave marin kömürü tedarikine ait kapalı zarf usulü ile isteklilerden teklif alınmak üzere hazırlanan "*teklifname sureti*" için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti I, K.: 1, G.: 7, 1924, Ek: 1.

¹⁶ 15.000 ton lave marin kömürü tedarikine ait örneklerle ilgili banka teminatı olarak gösterilecek geçici teminat için hazırlanan ve "*Banka Keşfetnamesi*" olarak adlandırılan belge için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti I, K.: 1, G.: 7, 1924, Ek: 2. Akaryakıt alımına ait hazırlanan matbu banka teminatı için ayrıca bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 2, G.: 13, 1924, Ek: 1.

¹⁷ Tersane Zift Fabrikası önünde batık durumda olan Pervin torpidosunun Marmara Üss-i Bahrî Kumandanlığı'nca satışının yapılmasının uygun bulunduğunu bildiren İstanbul Def-

Büyük alımlar ya da teknik özellik taşıyan kritik malzemeler için merkezi alım yapıldığı, tek üreticisi olan malzemeler olsa bile şartnamelerinin hazırlandığı görülmektedir. Bu konuya ait Deniz Kuvvetleri'ndeki toplar (Krupp marka vb.) için 1924 yılında tedarik edilecek nişangah ve cephanesinin alımında Müdâfaa-i Milliyye Vekili Kazım Paşa ile Bofors Fabrikası vekili Mösyö Bruno ile yapılan mukavelenâme (sözleşme) örnek olarak gösterilebilir.¹⁸

İhale çalışmalarında, kısa zamanda alım yapılmasına ihtiyaç duyulan durumlar için pazarlık yönteminin uygulandığı görülmektedir. Bu kapsamda Şeyh Sait İsyanı devam ettiği sırada Ali Fethi Bey Hükümeti'nin, devletin iç ve dış emniyet ve asayişini sağlamak maksadıyla seferber edilen birliklerin ihtiyacının karşılanması için pazarlık usulü uygulanmasına yönelik kanun teklifleri 25 Şubat 1925 tarihinde 557 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir.¹⁹

Söz konusu kanun, 1924 senesine ait Bütçe Kanunu'nda değişiklik yaparak bu yetkiyi vermektedir.²⁰

İhale neticelenerek en uygun teklifi veren istekli ile sözleşme yapıldıktan sonra istekli, yüklenici konumuna gelerek sözleşmede taahhüt ettiği işi tamamlamakla sorumlu hale gelmektedir.²¹

terdarlığı'na ait 21 Şubat 1341/1925 tarihli yazı için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 235, G.: 4551, 1925.

¹⁸ Anılan sözleşme için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 28, G.: 774, 1924 (Bu sözleşmenin esas alındığı 1.10.1340/1924 tarihli nişangah, cephanesinin alımı için ayrıca bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 28, G.: 774, 1924, Ek: 1; **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 28, G.: 774, 1924, Ek: 2; **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 28, G.: 774, 1924, Ek: 3.

¹⁹ TBMM'de kanun hakkındaki görüşmelerde kanun teklifinin gerekçesini açıklamak üzere söz alan Başvekil Ali Fethi Bey, normal şartlarda ihale mevzuatına göre tedarik işlemlerinin iki ayı bulduğunu, o an seferber edilen askeri birliklerimizin ihtiyacını karşılamak için bu sürelerin çok uzun olması sebebiyle, ihtiyaçları gecikmeden karşılamak üzere pazarlık usulünü teklif ettiklerini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **TBMM ZC**, Devre 2, C. 14, Birleşim 64, 25 Şubat 1341/1925, Ankara, TBMM Matbaası, 1976, s. 319-321; "1340 Senesi Muvâzene-i Umûmiyye Kanunu'nun Usulü Münakasaya Dair Olan 16'ncı Maddesine Müzeyyel Kanun", **Kanunlar Dergisi**, C. 3, Ankara, [t.y.], s. 68. MMV'nin 11.7.1341/1925 tarih ve 189 sayılı yazısı ile askeri malzeme olarak 40.000 adet ceket, 11.000 ile 20.000 adet kaput ve 60.000 metre kumaş alımı için ilgili kanun kapsamında pazarlık usulünün uygulanmasına yönelik teklifi için bkz.: **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Tarih: 15.7.1925, Sayı: 2199, Dosya: 42-61, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 14.43.11, Ek: 2.

²⁰ "Muvâzene-i Umûmiyye Kanunu", **Kanunlar Dergisi**, C. 2, Ankara, [t.y.], s. 355.

²¹ Akaryakıt alımına ait örnekle ilgili 10.000 kilo dinamometre yağı için yüklenici firma yetkilisi ile Bahriye Mübâyaât Komisyonu Reisi arasında 21.12.1340/1924 tarihinde imzalanan mukave-

Bu dönemde Hükümet adına yapılan büyük alımlarda sözleşme ile verilen taahhüdün zorunlu sebeplerle gecikeceği anlaşıldığı zaman, Bakanlar Kurulu'nun uygun görmesi durumunda süre uzatımına gidilebiliyordu.²²

İşin tamamlanmasını müteakip yüklenicinin taahhüdünün yerine getirildiğini denetlemek maksadıyla işin niteliğine göre uzman bir kadro ile muayene raporu düzenlenmekteydi.²³

2.1.661 Sayılı Müzâyede, Münâkasa ve İhâlât Kanunu (Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu)

Mevcut mevzuata göre ihale faaliyetlerinin 1925 yılına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁴ Bu mevzuata yeniden düzenleme getir-

lenâme (sözleşme) için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 2, G.: 13, 1924, Ek: 2.

²² Bu konuda, Erzurumlu Necip Bey'le yapılan 13.11.1339/1923 tarihli sözleşme gereği 100.000 adet iç çamaşırın alımı, örnek bir uygulama olarak gösterilebilir. Yüklenici, 52.100 takım iç çamaşırını teslim etmiş; kalan işin gecikmesi için gösterdiği gerekçenin yeterli olduğu görülerek süre uzatımına, 3.4.1340/1924 tarih ve 425 sayılı kararname ile izin verilmiştir. Bkz: **BCA**, Tarih: 3.4.1924, Sayı: 425, Dosya: 42-55, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 9.21.3. MMV ile Müteahhit Muzaffer Halim arasında yapılan elbise sözleşmesinde belirtilen sürenin uzatılması hakkında kararname için ayrıca bkz.: **BCA**, Tarih: 9.5.1924, Sayı: 528, Dosya: 42-56, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 9.26.5.

²³ Bahriye Dairesi Mübâyaât Komisyonu'nun sabun alımı ile ilgili olarak Bahriye Hastanesi'nden 25. 12. 1340/1924 tarihli yazı ile ilgili şartname ve evsafına (numune) göre sabunların muayene edilmesi istenmektedir. Bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 8, G.: 115, 1924-1925. Bahriye Hastanesi Kimyahanesi tarafından hazırlanan 29.12.1340/1924 tarihli raporda anılan malzemenin şartname ve evsafına uyumlu olduğu belirtilmektedir. Anılan rapor için bkz.: **DMA**, Umûr-i Bahriye Müdüriyeti II, K.: 8, G.: 115, 1924-1925, Ek: 1.

²⁴ TBMM Hükümeti dönemi ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ile yapılan alımlarla ilgili diğer ihale ilanları hakkında bilgi için bkz.: "...İmalat-ı Harbiye Mübâyaa Komisyonu'na Müracaat İlan Olunur: 54.000 (Kilo) Et, 40.000 (Kilo) Bulgur, 5.400 (Kilo) Tuz, 8100 (Kilo) Gaz,..." **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Eylül 1338/1922, s. 2; "Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan: Otuz bin Kilo Koyun Eti, Yüz Seksen Beş Bin Kilo Sığır Eti,... 1339 Senesi İhtiyacat-ı Askeriye İçin...", **Akşam**, 23 Şubat 1339/1923, s. 4; "Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan", **Akşam**, 7 Mart 1339/1923, s. 4 (Üç bin ton arpanın İzmit'te teslim edilmek üzere beher kilosu altı kuruş beş paradan, beheri yetmiş iki kiloluk, beş bin çuval yerli buğday... yüzde on teminat akçesiyle ma'en, askeriye mübayaât komisyonu'na müracaatları...); "Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan", **Akşam**, 7 Mart 1339/1923, s. 4 (Yirmi dört bin kilo koyun eti, yüz altmış bin kilo sığır eti, otuz beş bin kilo pirinç, yetmiş beş bin kilo bulgur, beş bin kilo zeytin yağı, altmış bir bin iki yüz seksen kilo şeker, doksan dört bin beş yüz kilo fasulye,... münâkasaya vaz' edilmiştir. Talip olanların yüzde on teminat akçeleriyle dâir, askeriye müracaatları); "Bahriye Mübayaât Komisyonu'ndan", **Vakit**, 11 Şubat 1340/1924, s. 6 (Bahriye talebe ve efradına mahsus: Yazlık elbise için beyaz kumaş ve elbise harici, 16 kalem... müstacelen bil'münâkasa, mübâya edilecektir...); "Askeri Fabrikalar Müdüriyeti-

mek ve her türlü ihale işlerini tek bir kanun altında toplamak maksadıyla yapılan çalışmanın sonucunda, 22 Nisan 1925 tarihinde 661 sayılı “Müzâyede, Münâkasa ve İhâlât Kanunu”(Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu) yürürlüğe girdi.²⁵

Bu kanunla ilgili sırasıyla 1926 yılında 799,²⁶ 878,²⁷ 1927 yılında 1025,²⁸ 1928 yılında 1300,²⁹ 1929 yılında 1540³⁰ ve 1933 yılında

Umûmiyesi İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan: Barut Fabrikalarına Lüzumu Olan On Bin Metre Bursa Ma'mulâtı Ham İpek Kumaş Münâkasa İle Mübâyaa Edilecektir...”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1340 /1924, s. 6; “Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan: İki yüz yetmiş Adet Direksiz Mahruti Çadır,...Mevcut Resim ve Şartnamesi Dahilinde Münâkasa Suretiyle...”, **Akşam**, 18 Temmuz 1340/1924, s. 4; “Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1340/1924, s. 6 (Erkân-ı Harbiye Mektebi hayvanatı için Yıldız'da mektep ambarına teslim şartıyla iki yüz kırk bin kilo arpa münakasadır. Taliplerin teminatlarıyla komisyona müracaatları...); “Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti Dersaadet Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Cumhuriyet**, 29 Teşrin-i Sâni 1340/1924, s. 6 (Üçüncü Kolordu, Gümüşsuyu ve Haydarpaşa Hastaneleri ihtiyacı için münakasada bulunan bin altı yüz elli ton kok kömürünün ihâle-i evveliyesi 29 Teşrin-i Sâni 340/1924 Cumartesi saat üç buçukta, ihâle-i kat'isi 2 Kanûn-ı Evvel 340/1924 Salı günü saat üç buçukta icra edilecektir...); “Askeri Fabrikalar İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Vatan**, 6 Şubat 1341, s. 6 (Tuzlu, kuru ve salamura veya taze yerli sığır derisi,...%10 teminatlarıyla müracaatları.); “Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1341/1925, s. 5 (Taahhüdünü ifa edemeyen zeytin müteahhidi Faik Lütfi ve Tarık Beyler namına komisyondaki evsaf ve şeraiti veçhile sekiz bin kilo zeytin danesi 16 Mart 341 Pazartesi günü saat üçte mübâyaa muamelesi ifa ve intac edileceğinden taliplerin vakt-ü zamaniyle komisyona müracaat ve izahat almaları ve teminat-ı nizamilerini kolordu muhasip mes'ullüğüne tevdi eylemeleri...).

²⁵ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 18, Birleşim 109, 22 Nisan 1341/1925, Ankara, TBMM Matbaası, 1976, s. 499-516; “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 3, Ankara, [t.y.], s. 286-290.

²⁶ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 24, Birleşim 83, 5 Nisan 1926, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 62-63; “22 Nisan 1341 Tarih ve 661 Numaralı Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanununa Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 4, Ankara, [t.y.], s. 548.

²⁷ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 25, Birleşim 110, 30 Mayıs 1926, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 629; **TBMM ZC**, Devre 2, C. 25, Birleşim 111, 31 Mayıs 1926, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 700-701; “Hükümet Namına Vuku' Bulacak Müzâyede, Münâkasa ve İhâlâta Ait 22 Nisan 1341 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 4, Ankara, [t.y.], s. 936.

²⁸ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 63, 5 Mayıs 1927, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 50-52; **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 66, 12 Mayıs 1927, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 103; “Hükümetle Efrad Arasında Teati Olunacak Mukavelenâme ve Şartnameler Hakkında Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 5, Ankara, [t.y.], s. 168.

²⁹ **TBMM ZC**, Devre 3, C. 4, Birleşim 79, 21 Mayıs 1928, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 242-243; “Hükümet Namına Vuku' Bulacak Müzâyede, Münâkasa ve İhâlâta Müteditair 22 Nisan 1341 Tarih ve 661 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 6, Ankara, [t.y.], s. 282.

³⁰ **TBMM ZC**, Devre 3, C. 14, Birleşim 14, 14 Kanûn-ı Evvel 1929, Ankara, TBMM Mat-

2338³¹ sayılı kanunlarla değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır.

Bu kanunun temel esaslarına göre ilk aşama, ihtiyaç duyulan mal veya hizmetin doğru şekilde karşılanabilmesi için bu ihtiyaca ait her türlü detayı içeren şartnamenin hazırlanması³² ve bu şartname ile ilgili mal veya hizmet işini karşılamaya istekli olduklarını beyan edenlere onaylı suretinin elden verilmesi ya da ilanla özetinin bildirilmesidir.³³

Bu kapsamda artırma veya eksiltme yapılacak alım, satım, kira, inşaat, bakım-onarım, üretim, işletim, nakliye vb. işler içinde olağanüstü yeterlilik gerektirenlere yönelik olarak isteklilerin güvenilirliğinin ve güçlerinin kapasitesini belirlemek maksadıyla şartnameye özel maddeler konulabilecektir.³⁴

Yapılacak ihale (eksiltme veya artırma) en az 20 gün evvel olmak üzere ve en az dört defa ilan edilecekti. Yurt dışından getirilmesi gereken malzeme için bu süre en az iki ay olarak belirlenmişti. 10.000 lirayı aşan ihalelerde ise yerel gazetelerin dışında hükümetin belirlediği iki gazete ile de ayrıca ilan yapılacaktı. Bu ilanların içeriğinde teklifnamelerin örneğine, şartnamelerin nereden alınacağına, eksiltme veya artırmanın ne zaman yapılacağına ve isteklilerden ilgili ihaleye katılabilmeleri için istenen özel belgelere ait bilgiler bulunacaktı.³⁵

Satın alınacak veya satılacak malzemeye ait tahmini bedel³⁶ ile

baası, [t.y.], s. 48; “Müzâyede, Münâkasa ve İhâlât Kanunu’nun 6. Maddesinin Tadiline Dair 22 Nisan 1341 Tarih ve 661 Numaralı Kanununa Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 8, Ankara, [t.y.], s. 17.

³¹ **TBMM ZC**, Devre 4, C. 18, Birleşim 6, 27 Haziran 1933, Ankara, TBMM Matbaası, 1933, s. 65; “22.4.1341 Tarih ve 661 Numaralı Müzâyede ve Münâkasa ve İhâlât Kanununa Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 13, Ankara, [t.y.], s. 11.

³² Örnek olarak Marmara Üss-i Bahrî ve Müstahkem Mevki Kumandanlığınca 5 Haziran 1927 tarihinde ihalesi yapılmak üzere düzenlenen 34.000 kilo et alım şartnamesi için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 269, G.: 5645, 1927. Ayrıca ekmeğin ihtiyacının karşılanması için düzenlenen şartname için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 269, G.: 5647, 1927, Ek: 1.

³³ “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 286.

³⁴ **A.e.**

³⁵ **A.e.**

³⁶ Yaklaşık maliyet çalışması için piyasada ilgili işle uğraşan firmalara ait fiyatlarla göre yapılan araştırma sonucu oluşturulan tahmini bedel çalışması için örnek olarak bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 11, G.: 170, Kânûn-ı Evvel 1928-Kânûn-ı Sâni 1929, Ek:1. (Bahriye Mübâyaât Komisyonu’na 18 Aralık 1928 tarihinde 10.000 kg pirinç alımı için düzenlenen fiyat tespit tutanağında nakliye dahil pirincin kilosu 35 kuruş olarak belirlenmişti.) 6.500 kilo kuru fasulye, 1.000 kilo mercimek ve 3.000 kilo nohut alımı için yapılan aynı tarihli başka bir fiyat araştırması için ayrıca bkz.: **DMA**, Bahriye Müsteşarlığı, K.: 11, G.:

inşaat ve bakım onarım işlerine ait keşif bedelleri, ilgili uzmanlardan meydana getirilecek fiyat tespit heyetleri marifetiyle belirlenecekti. Belirlenen fiyatlar tutanak altına alınarak ihale evrakına dahil edilip, muhafaza edilecekti.³⁷

İhaleye katılmaya istekli olanlardan tahmini bedel üzerinden %7,5 oranında geçici teminat alınacaktı. Artırma veya eksiltmeyi üstlenenlerden ise yapılacak sözleşme bedeli üzerinden %15 oranında kesin teminat alınacaktı. Geçici ve kesin teminat için, hükümetten kabul gören bankaların kefaleti, iç borç senedi veya borsa değerinin %10 eksigi üzerinden millî hisse senedi ve tahviller kabul görebilecekti. Yapılan sözleşmenin şartları tamamen yerine getirildiğinde teminat idarece iade edilecekti.³⁸

Anılan kanunda üç ihale yöntemi için tanımlama yapılmıştı:

1. Kapalı zarf usulüyle artırma veya eksiltme: İsteklilerin artırma veya eksiltme ile ilgili tekliflerini kapalı bir zarfla sundukları yöntemdi. İstekliler tekliflerini bir zarfa koyup, isimlerini yazarak mühürledikten sonra, geçici teminat ve ihale evrakını teklif zarfıyla beraber bir dış zarfa koyacaklardı. İhalenin başlayacağı saatten önce ihaleyi yapacak heyet başkanlığına resmi olarak tekliflerini sunmuş olacaklardı.³⁹ İhale saatinde zarflar isteklilerin huzurunda ihale heyeti tarafından açılacaktı. Açılan zarflar bir tutanağa kayıt edilerek imza altına alınacaktı. Yapılan teklifler içerisinde en uygun olan teklif belirlendikten sonra bu teklifin tahmini bedele uygunluğu (eksilt-

170, Kanûn-ı Evvel 1928-Kanûn-ı Sâni 1929, Ek: 2 (Fiyat tespit çalışması sonucu nakliye ve diğer işlemler dahil kuru fasulyenin kilosu 35 kuruş, mercimeğin kilosu 35 kuruş ve nohudun kilosu 25 kuruş olarak tahmini bedel tutanağı düzenlenmişti.)

³⁷ “Müzayede, Münakasa, İhalât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, a.y.

³⁸ A.e., s. 286-287. Yapılan sözleşmelere örnek olarak İstanbul'da Üçüncü Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ile Mustafa Hamdi ve ortağı Emin Ali Beyler arasında imzalanan 15 Ağustos 1341/1925 tarihli sözleşme için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 267, G.: 5608, 1925 (Söz konusu sözleşme gereğince Şubat 1926 tarihine kadar Üçüncü Kolordu birliklerinin ekmek ihtiyacını karşılama işi yapılacaktı. Anılan sözleşmenin 2'nci maddesinde yükümlülerin kesin teminat olarak Türk Ticaret ve Sanayii Bankası'nın 8 Ağustos 1341/1925 tarihli 41.626,20 lira karşılığı kefalet makbuzunu Kolordu Muhasebe Veznesi'ne teslim ettiği belirtilmektedir.)

³⁹ Marmara Üss-i Bahri ve Müstahkem Mevki Kumandanlığınca kapalı zarf usulü ile yapılacak 3 tonluk kamyon alımı için Automobiles M. Berliot firması İstanbul Galata Temsilciliği'nin 12 Haziran 1928 tarihli teklifi için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 98, G.: 225, 1928. (Anılan teklif mektubunda dolma ve lastikli kamyon modelleri için iki ayrı fiyat önerilmiştir.)

me için tahmini bedelden pahalı olup olmadığı, attırma için tahmini bedelden ucuz olup olmadığı) kontrol edilerek isteklilere duyurulacak ve ihale tamamlanmayı müteakip on gün içinde notere onaylatılarak en uygun teklif sahibi ile sözleşme yapılacaktır.⁴⁰

2. Açık artırma ve eksiltme: İhale günü ve saatinde isteklilerin ihale heyeti huzurunda toplanmaları ile daha evvel belirlenen tahmini bedel üzerinden tekliflerin isteklilerden açık olarak alınması ile yapılan yöntemdir.⁴¹ Artırma ve ihalesi özel hükümlere göre yapılacak vergiler, idareye ait yıllık kira bedeli beş bin liraya kadar olan taşınmazların kiralanması, artırma ve eksiltme bedeli beş bin lirayı geçmeyen satın almalar ve ithalat, fiyatı kapalı zarf usulünün yapılmasına olanak vermeyen işler (Maliye Bakanlığı'nın iznini gerektiren) vb. açık artırma ve eksiltme yöntemi ile yapılacaktır.⁴²

3. Pazarlık suretiyle ihale: Acil alım ya da bakım ve onarım gerektiren işler, sadece bir kişinin tasarrufunda olan malzeme ve emlak, eksiltme ve artırmada isteklisi çıkmayan işler, belirli tarifeli nakliye işleri, işlemleri gizli tutulması gerekli olan işler vb. pazarlık esasına göre yapılacaktır.⁴³ Bu usulde de onaylı bir sözleşme yapılacaktır.

⁴⁰ “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 287-288.

⁴¹ MMV Deniz Müsteşarlığı Levazım Müdirriyeti'nin 11 Kanun-ı Evvel 1928 tarih ve 214 numaralı emri gereği, Bahriye Mübâyaât Komisyonu'nca 10.000 kilo pirinç alımı için açık eksiltme usulü ile 9 Kanun-ı Sâni 1929 tarihinde yapılan ihalede isteklilerden sırayla alınan tekliflerin tutanak altına alındığı “*Bahriye Mübâyaât Komisyonu Müzâyede ve Münâkasa Kamesi (Büyük Sayfa)*” için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 11, G.: 170, Kanun-ı Evvel 1928-Kanun-ı Sâni 1929.

⁴² “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 288-289.

⁴³ Doğudaki iki seyyar, bir piyade ve bir hudut taburu ile mevcut seyyar jandarma alayları ve hudut taburlarının takviyesi maksadıyla zırhlı araç ve makineli tüfeklerin pazarlık yöntemi ile tedarik edilmesine yönelik Bakanlar Kurulu'nun 1 Mart 1928 tarih ve 6343 sayılı kararnamesi için bkz.: **BCA**, Tarih: 21.3.1928, Sayı: 6343, Dosya: 106-62, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 20.56.14. Pazarlık usulü ile alım için Bakanlar Kurulu'nun aldığı diğer kararnameler için ayrıca bkz.: **BCA**, Tarih: 4.5.1927, Sayı: 5129, Dosya: 42-80, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 24.28.12 Ankara'daki askeri birliklerin et ihtiyacının karşılanması için pazarlık yöntemi uygulanacaktır. **BCA**, Tarih: 15.12.1925, Sayı: 2914, Dosya: 46-25, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 16.79.9 Harekât nedeniyle bölgelerini terk eden askeri birliklerin işçeleri için ihtiyaç duyulan erzağın tedariki için pazarlık yöntemi uygulanacaktır. **BCA**, Tarih: 2.4.1930, Sayı: 9.049, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 9.16.19 Karamürsel Mensucat ve Ticaret Şirketi'nin sözleşme gereği taahhüt ettiği Hava Kuvvetleri için imal edilecek kaputluk kumaşın tamamını teslim edemediği için sözleşmesi fesh edilmiş olması ve teslim edilmeyen 6.000 metre kumaşa olan ihtiyacın devam etmesi sebebiyle kalan kısmın pazarlıkla tedarik edilmesine karar verildi. **BCA**, Tarih: 27.7.1931, Sayı: 11.512, Dosya: 43-46, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 14.62.13 İstanbul'daki askeri birlik ve kurumların işe

Pazarlık yönteminin harcama cinsine göre miktarı ilgili bakanlık ve Maliye Vekâleti'nce müştereken belirlenecekti.⁴⁴ Ayrıca, 878 sayılı kanun gereğince pazarlık usulü ile ihalesi mümkün olmayan askeri inşaat işlerinin, İcra Vekilleri Heyeti kararı alınmak koşulu ile emaneten yapılması için MMV'ye yetki verilebilmekteydi.⁴⁵

Artırma, eksiltme ve ihale heyetleri ve bu heyetlerde görev yapanların anne, baba, eş ve çocukları ile bunların yakınları ya da aracıları ihalelere katılamazlardı.⁴⁶

Kanunda belirtilen bu esasa paralel olarak ayrıca hükümet, askeri personelin ayrılma veya emekli olma durumunda millî güvenlik ve savunmaya yönelik işlerde aracı olarak görevlenmelerinin ya da bu işlerle uğraşmak üzere müteahhitlik yapmalarının sakıncalı olacağı tespitinde bulundu. Bu tip işlerde kısa süre içinde personelin hem kurumsal hem de firma görevlisi olarak iki tarafta bulunmasının tavizler verilmesine neden olabileceği öngörülmekteydi. MMV'ce askeri personelin mecburi hizmetini tamamlayıp ayrıldıktan ya da emekli olduktan sonra belli bir müddet silah, askeri teçhizat ve savunmaya yönelik işlerle ilgili müteahhitlik yapmalarını veya bu tip firmalar için temsilcilik görevi üstlenmelerini engellemek üzere bir kanun tasarı-

ile ilgili nakliye işleri için yapılan ihalede yüksek fiyat teklif edilmesi nedeniyle ihalenin sonuçlandırılmaması ve işe işlerinin aksamaması için pazarlık yöntemi uygulanmasına karar verildi.

⁴⁴ “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 289. Bu yöntemle yapılan alıma ait örnek olarak Bahriye Mektepleri Kumandanı Hamdi Bey ile Tüccar Rauf Bey arasında yapılan, üç bin beşyüz kilo kuru fasulye, iki bin sekiz yüz kilo nohut, üç bin iki yüz kilo sabun vd. alımı için yapılan 10 Kanûn-ı Evvel 1927 tarihli mukavelenâme (sözleşme) için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 256, G.: 5225, 1927. Bu alıma ait üç bin iki yüz kilo sabun için düzenlenen şartname için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 256, G.: 5225, 1927, Ek:1. Pazarlık usulü ile askeri birlikler için pırıldak ve yedek malzemesinin tedariki için Bakanlar Kurulu'nca alınan 27.7.1931 tarihli ve 11512 sayılı kararname için bkz.: **BCA**, Tarih: 27.7.1931, Sayı: 11.512, Dosya: 46-171, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 22.53.14.

⁴⁵ “Hükümet Namına Vuku' Bulacak Müzâyede, Münâkasa ve İhâlâta ait 22 Nisan 1341 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, a.y.. Bu kanun kapsamında 400.000 lira bedelle pazarlık usulü ile yapılacak askeri tesislerin tamamlanamayan kısmının emanet usulü ile yapılması için alınan 22.10.1934 tarihli ve 1447 sayılı kararname için bkz.: **BCA**, Tarih: 22.10.1934, Sayı: 1447, Dosya: 46-235, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 49.72.5. Emaneten yapılan işlerle ilgili bir başka örnek için bkz.: **BCA**, Tarih: 29.8.1934, Sayı: 1205, Dosya: 46-232, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 47.60.5. (İhale ve pazarlık suretiyle zamanın darlığı nedeniyle yapılamayacağı anlaşılan 196,173 lira bedelli muhtelif inşaat işlerinin mevcut sanatkar personel, erbaş ve er marifetiyle yapılmak üzere emaneten yapılması maksadıyla Bakanlar Kurulu'nca 29.8.1934 tarihli ve 2/1205 sayılı kararname alınmıştı.)

⁴⁶ “Müzâyede, Münâkasa, İhâlât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 290.

sı hazırlandı. Bu çalışmada personelin ayrıldıkları birlik ve dairelerle ilişkilerinin ancak 5 sene içinde tamamen bitebileceği değerlendirildi.⁴⁷ Bu süre zarfında bu tip işlerin söz konusu personel tarafından yapılmasına yasak getirilmesi hususu TBMM’de 24 Mayıs 1928 tarihinde görüşülerek 1339 sayılı “*Orduya Müteahhitlik ve Komisyonculuktan Memnu Olanlar Hakkında Kanun*” adıyla kabul edildi.⁴⁸

661 sayılı kanun yürürlüğe girdikten sonra kanunda genel olarak ifade edilen şartname, teklif mektupları vb. gibi evrak için hükümetçe devlet kurumlarında ortak bir uygulama oluşturulmaya çalışılmıştır. Bakanlar Kurulu’nun 25 Temmuz 1926 tarihinde aldığı karar⁴⁹ bu konudaki çalışmalar açısından dikkat çekicidir. Buna göre hükümet adına icra edilecek eksiltme ve ihalelerde kullanılmak üzere örnek olarak hazine tarafından basılacak şartname⁵⁰ sözleşme⁵¹ ve teminat mektuplarının,⁵² devlet daireleri ve vilayetlere gönderilmesine karar verilmişti. Söz konusu belgeler ve kararname sureti Başvekil İsmet imzasıyla yazılan talimat⁵³ ekinde bakanlıklar, devlet daireleri ve vilayetlere gönderildi.

⁴⁷ Anılan kanun tasarısı görüşmelerinde 5 senelik yasak getirilmesi ile ilgili olarak, Malatya milletvekili Fazıl Berki Bey sürenin çok uzun olduğunu, ordudan istifa ya da emeklilik ile ayrılanların görevleri ile ilişkilerini kesmiş bile olsalar her an vatanları için en önde ölmeye gideceklerini vurgulayarak; böyle güvenilir personelin uzman oldukları alanda mesleklerinden ayrıldıktan sonra 5-10 kuruş para kazanmalarının doğal olduğunu ifade etmiştir. Bu yeteneklerini kaybetmemeleri gerektiği ve tasarıda belirtilen sürenin çok uzun olduğu değerlendirilmesini yaparak; sürenin 3 seneye indirilmesi için teklifte bulunmuştur. Müdâfaa-i Milliye Vekili Abdülhalik Bey 3 senelik sürenin kabul edilemeyeceğini, personelin ayrılmadan evvel yapılan ya da hazırlanıp yapılacak olan işler ve mesai arkadaşları ile irtibatının 5 sene önce bitmeyeceğini savunmuştur. Bu işlerde özellikle silah ve harp teçhizatı gibi büyük paralar tutan çok kritik malzeme alımlarında bu malzemelerin tutarlarından elde edilecek komisyon ücretlerinin de doğal olarak büyük olacağından hareketle bu tedbirlerin alındığını, buna karşılık MMV’ye yönelik malzemeler olmamak koşulu ile benzer işlerin yapılması için her hangi bir süre kısıtlamasının bulunmadığını belirtmiştir. Bkz.:**TBMM ZC**, Devre 3, C. 4, Birleşim 82, 24 Mayıs 1928, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 369-371.

⁴⁸ **A.e.**, s. 369-374; “Orduya Müteahhitlik ve Komisyonculuktan Memnu Olanlar Hakkında Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 6, Ankara, [t.y.], s. 388. (Kanunun kabul tarihi 28 Mayıs 1928 olarak gözükmektedir.) Ayrıca bkz.: “Meclis, Müsta’cel Kanunları Kabul Ederek Teşrin-i Sâni’ye Tatil-i Faaliyet Etti”, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1928, s. 1,3.

⁴⁹ 25 Temmuz 1926 tarihli kararname sureti için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926, Ek: 1.

⁵⁰ **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926, Ek: 2 (matbu şartname örneği)

⁵¹ **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926, Ek: 3 (mukavelename sureti).

⁵² **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926, Ek: 4 (geçici ve kesin teminat suretleri)

⁵³ **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926 (Başvekil İsmet Paşa’nın 29 Eylül 1926 tarihli talimatı).

Hazırlanan örnek şartnamede, yüklenici müteahhidin sorumluluklarını yerine getirmesi ile ilgili denetim konuları önemli bir yer tutmaktaydı.⁵⁴ Bu bağlamda alım ve yapım işlerinde yükleniciler tarafından sözleşmelere uygun olarak mal ve hizmetin tamamlanıp teslim edilmesini kontrol etmek üzere “*Muayene ve Kontrol Komisyonları*” teşkil edildi. Bu komisyonlar bir reis (başkan) ve iki üye olmak üzere üç kişilik heyetlerden oluşmaktaydı.⁵⁵

Mal alımlarında bu denetlemeleri yapabilmek için gerektiğinde numuneler hazırlanarak belli süreler muhafaza edilmesi gerekiyordu. Malzemenin, müteahhidin huzurunda olacak şekilde muayene ve kontrolünün tamamlanmasını müteakip kesin kabulü yapılabilecekti.⁵⁶

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için anılan matbu şartnamenin 6, 7, 8'inci maddeleri için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 239, G.: 4729, 1926, Ek: 2 (Matbu şartname örneği).

⁵⁵ Bu heyetlerin düzenledikleri raporlardan, kadroları ve sorumlulukları hakkında bilgi edinilmektedir. Yavuz gemisinde çımacı kursunda kullanılmak üzere ihalesi yapılan 2 adet galvanometre malzemesinin yüklenici tarafından teslim edildikten sonra Bahriye Muayene ve Kontrol Komisyonu Reisliği tarafından kontrolü yapılmıştır. Anılan malzemenin uygunluğunun heyetçe tespit edildiğini belgelemek üzere heyet üyelerinin her birinin ayrı ayrı imzasıyla tanzim edilen 5 Nisan 1926 tarihli, 7 cilt numaralı, 31 varak numaralı “*Bahriye Muayene ve Kontrol Komisyonu Reisliği Raporu*” için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 252, G.: 5061, 1926. (Her bir galvanometre için ayrı ayrı rapor tutulmuştur. Ancak komisyonların malzemenin tamamı için de rapor düzenlediği görülmektedir. Komisyonun 3 kalem halat alımına ait düzenlediği tek muayene raporu örnek olarak gösterilebilir. 4 Mart 1926 tarihli 7 cilt numaralı ve 28 varak numaralı rapor için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 252, G.: 5061, 1926, Ek: 2.) Muayeneden sonra yüklenici tarafından malzeme için Mübâyaât Komisyonu adına fatura kesilmekteydi. Galvanometreler için kesilen fatura için bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 252, G.: 5061, 1926, Ek:1. Günlük ihtiyaç nispetinde tüketilen gıda maddelerinin düzenli olarak uzman personel tarafından kontrol edildiği anlaşılmaktadır. Bu tür yapılan muayenelere örnek olmak üzere Deniz Yeni Efrat Depo Kumandanlığı Tabibi Nuri Bey tarafından 3 Şubat 1929 tarihinde düzenlenen et raporu için Bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 147, G.: 3793, 1929. Bahriye fırınında ekmek üretimi için sıhhiye memuru tarafından düzenlenen ve bahriye mezbaha memuru ile tabip tarafından et için düzenlenen muayene raporları için ayrıca bkz.: **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 65, G.: 1005, 1 Ocak 1927-31 Mart 1928 (Ekmek); **DMA**, Bahriye Vekâleti, K.: 252, G.: 5061, 1926, Ek:1 (Et için).

⁵⁶ İhaleden sonra ihale ve muayene heyetinden bir üye ile ihaleyi alan istekli (yüklenici) fasulye, nohut, pirinç, mercimek vb. malzeme için üç adet numune hazırlayacaktı. Bunlardan bir tanesi muayene edilip (fiziksel ve gerekiyorsa kimyevi muayenesi yapılmak suretiyle), muayene raporu tutulmak üzere kullanılacak; diğer ikisi muayene komisyonu ve malzemenin depolanacağı ambarlarda muhafaza edilecekti. Bu konuda dikkat çekici bir konu da malzeme hangi ambara girecekse o ambar memurunun muayene heyetlerinde üye olarak görevlendirilmesiydi. Bu konuda MMV'nin, ayrıntılı açıklama getiren ve “*Münakaşa Şartnamesindeki Numune Verilmesi ve Muayene Hükmüne Tabi Erzak İle İlgili İşlemler*

Gizlilik ve güvenliğin korunması bakımından, askeri malzeme tedarikinde, özellikle ordunun silah vb. ihtiyaçlarının Avrupa'dan temini maksadıyla temas kurulan çeşitli yurtdışı menşeli fabrikaların temsilcilerine karşı dikkatli davranılması gerekiyordu. MMV, bu dönemde yabancı temsilciler arasında casusluk faaliyeti yapanların tespit edilmesi sebebiyle, birlik, kurum ve dairelere bu konuda daha dikkatli olunması konusunda ayrıca uyarıda bulunmuştur.⁵⁷

Anılan kanun 1925 yılından 1934 yılı sonuna kadar yaklaşık 10 sene süreyle devlet kurumlarının tedarik faaliyetlerini çözümlenecek geçerli satın alma mevzuatı olarak uygulamada kaldı.⁵⁸

Hakkında Tarifname” olarak adlandırılan talimatı için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 81, G.: 1584, 2 Temmuz 1928. (Söz konusu talimat, Bakanlar Kurulu'nun 25 Temmuz 1926 tarihindeki toplantısında kabul gören kararına göre oluşturulan şartname örneği esaslarına göre hazırlanmıştı.)

⁵⁷ MMV'nin tüm müsteşarlık, daire, kurum ve müdürlüklerine gönderdiği 21.12.1929 tarihli ve 358/224 sayılı yazılı emrinde Armstrong-Vickers firmasının temsilcisi olan Lender isimindeki şahsın casus olduğunun tespit edildiği; bundan başka Türk uyuşuna geçerek Zeki ismini alan, aslen Moldovya'lı Leniken adlı Leh Musevisi'nin de hükümetin resmi dairelerinden bilgi toplayıp yayınladığının anlaşıldığı bildirilmektedir. Aynı emirde, benzer şahısların olabileceğinden hareketle, bu gibi şüpheli olduğu değerlendirilen şahıslarla irtibatın kesilmesi ve resmi kurumlara alınmasının önlenmesi talimatı verilmekteydi. Güvenlik konusunda bilgi sızdırılmasını önlemek maksadıyla, hükümetin gizli işlerinde ketum davranılması, Avrupa fabrikalarına temsilcilik yapanların kimlik ve hareketlerinin takip edilmesi ve bu gibi işlerle uğraşanların Türk unsurundan ve güvenilir şahıslardan olmalarına dikkat edilmesi emrediliyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 34, G.: 726, 1929.

⁵⁸ Anılan kanunun uygulanmasına yönelik dönem içinde verilen ihale ilanları için bkz.: “Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Vakit**, 4 Teşrin-i Evvel 1341/1925, s. 5 (Çeşitli birliklerin ilanları birleştirilerek duyuru yapılmaktaydı.); “Üçüncü Kolordu Mübâyaât Komisyonundan”, **Cumhuriyet**, 10 Teşrin-i Evvel 1341/1925 (Hadım-köy'de konuşlu birliklere 4500 kilo beyaz peynir alımı için ilan verilmekteydi.); “Bahriye Fabrikalar Müdüriyeti'nden”, **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1926, s. 6 (Kapalı zarf usulü ile şartnamesinde miktarları belirtilen 17 kalem elektrik malzemesi alımı için isteklilerin her gün İhale Komisyon Müdürlüğü'nden bilgi edinebilecekleri haber verilmekteydi.); “Bakırköy Barut Fabrikası'ndan-İmalat-ı Harbiye İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan” **Vakit**, 13 Mart 1926, s. 7 (12 Kalem yiyecek ve temizlik malzemesi, barut fabrikasında kullanılmak üzere muhtelif madeni yağ ve kimyasal malzeme ile inşaat malzemesi alımı haber verilmekteydi.); “Fındıklı'da Üçüncü Kolordu Karargahı'nda Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **Cumhuriyet**, 22 Mart 1927, s. 6. (Anılan ilanda merkezi ihtiyaç için 30.000 kilo pirinç alımının kapalı zarf usulü ile yapılacağı, alımın Ankara'da Merkez Mübâyaât Komisyonu'na yapılacağı bildirilmekteydi. İsteklilerin tekliflerini teminatları ile makbuz karşılığı teslim etmeleri istenmekteydi.); Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan” **Vakit**, 18 Eylül 1927, s. 5 (Ankara, Ezine birlikleri ile MMV merkezi alımlarına ait kapalı teklif usulüne göre yapılacak alım haberleri verilmekteydi.); “Fındıklı'da Üçüncü Kolordu Karargahı'nda Müdâfaa-i Milliyye Vekâleti İstanbul Mübâyaât Komisyonu'ndan”, **İkdam**, 5 Haziran 1928, s. 8 (Muhtelif birliklerin ihtiyaçlarının

2.2. 2490 Sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu

Zamanla yeni kanunların yürürlüğe girmesiyle 661 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun bu kanunlara uyumsuzluk gösterdiği ve kanunun uygulamaya yönelik olarak yetersiz kaldığı de-

tedariki için yapılan toplu ihale ilanları içerisinde Elaziz' de bulunan birliklere alınacak arpa için 31 Mayıs 1928 tarihinde kapalı zarf usulü ile yapılacağı ilan edilen ihaleye istekli bulunmadığı için ihalenin bir hafta sonraya ertelendiği bildirilmektedir); "Mekteb-i Askeriye Mübâyaât Komisyonu İlanatı", **Vakit**, 18 Temmuz 1928, s. 8 (Harbiye Mektebi ve Askeri Orta Mektebi ihtiyacına yönelik olarak ayrı ayrı belirlenen miktarlarda sade yağ alımına ait ihale, 16 Temmuz 1928 tarihinde sonuçlandırılmadığı için, 24 Temmuz 1928 günü pazarlık usulü ile tekrar yapılacağı haber verilmektedir.); "Deniz Mübâyaât Komisyonu'ndan", **Akşam**, 16 Eylül 1928 s. 4 (Deniz Kuvvetleri ihtiyacı için alınacak 7 kalem muhtelif cins ve miktardaki malzemenin ihalesi açık eksiltme yöntemi ile yapılacaktır.); "Sahra Telefonu-Müdâfaa-i Milliye Vekâleti İstanbul Mübayaât Komisyonu'ndan", **Cumhuriyet**, 22 Kanûn-ı Sâni 1928, s. 6 (Ordu sahra telefonu ihtiyacının karşılanması amacıyla, söz konusu malzemeye ait şartname ve alım ile ilgili bilgi alınması için, isteklilerin Ankara'da MMV Harbiye Dairesi'ne başvurmaları isteniyordu.); "İstanbul MMV Satınalma Komisyonu'ndan", **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1929, s. 4 (150-200 adet dağ toplarını çekmek için kullanılacak ester (katır) satın alınacağı; ihtiyacın karşılanması için isteklilerin MMV Harbiye Dairesi Süvari Şubesi'nden şartname ve gerekli bilgileri temin edebilecekleri bildiriliyordu.); "Deniz Levazım Satınalma Komisyonu'ndan", **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1930, s. 6 (20.000 kilo nohut, 5.000 kilo mercimek için 30 Ekim 1930 tarihinde saat 14:00'da kapalı zarf usulü ile ihale edileceği; şartnameyi isteyenlerin Kasımpaşa'da Deniz Levazım Satınalma Komisyonu'ndan alabilecekleri ilan edilmektedir.); "Harbiye Mektebi Kumandanlığı'ndan", **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1932, s. 6 (1932 senesinde Harbiye'den mezun olacak subaylara verilme üzere elbise, ayakkabı, sırma kemer ve kılıç, battaniye, portatif karyola, sandık ve hurç satın alınacağı, ihaleye katılacak isteklilerin numuneleri ve şartnameyi görmek üzere Harbiye Mektebi Levazım Müdürlüğüne başvurmaları istenmektedir.); "Harbiye Mektebi Müdürlüğü'nden" **Cumhuriyet**, 10 Mart 1933, s. 7 (8 Mart 1933 tarihinde ihalesi yapılan portatif karyola için verilen fiyat tekliflerinin pahalı bulunması nedeniyle ihalenin tekrar pazarlık usulü ile 14 Mart günü yapılacağı isteklilerin teminat akçesi olan 300 lira ile katılmaları ilan duyurulmaktaydı.); "Askeri Fabrikalar İlanları", **Milliyet**, 20 Mayıs 1933, s. 4 (Tophane Askeri Sanat Okulu ihtiyacı için her ay alınmak üzere 15 kalem yeşil sebze ihalesi için isteklilerin evsaf (numune) ve şartnameyi görmek üzere başvurmaları isteniyordu.); "Askeri Fabrikalar İlanları", **Milliyet**, 3 Mart 1934, s. 7 (Bakırköy Askeri Barut Fabrikaları ihtiyacı için üç kalem kimyasal madde alımı için 15 Şubat 1934 tarihinde pazarlık usulü ile ihalenin yapılacağı ilan edildiği; ancak bir kalem malzeme için istekli çıkmadığı, diğer iki kalem malzeme için verilen teklifler tahmini bedelin üzerinde olduğu için ihale 5 Mart 1934 tarihine ertelendiği bildirilmektedir.); "Deniz Levazım Satınalma Komisyonu'ndan", **Milliyet**, 15 Mayıs 1934, s. 8 (Deniz Kuvvetleri'nin koyun, kuzu eti ve ekme ihtiyacını karşılamak üzere kapalı zarf usulü ile ihale yapılacağı, isteklilerin şartnameyi temin etme üzere başvurmaları istenmektedir. Askeri birliklerin satın alma işlerinin belli merkezlerde gerçekleştirilerek yapıldığı verilen ilanlardan anlaşılmaktadır. Örneğin İstanbul Merkez Kumandanlığı Satın Alma Komisyonu marifetiyle Harbiye Mektebi, Zeytinburnu Gedikli Zabıt Mektebi, Levazım Dikimevi, Topçu Atış Mektebi, Askeri Fırın, Harp Akademisi, Fen Tatbikat Mektebi vb. ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: "İstanbul Merkez Kumandanlığı Satınalma Komisyonu İlanları", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1934, s. 9.

ğerlendirilerek ihale işleri için daha modern ve kapsamlı bir kanun teklifi yapılması zorunlu görülmüştü. Bunun için yurtdışında bazı ülkelerdeki uygulamalar incelenmiş ve faydalı olacağı düşünülen konular yeni kanun teklifine tatbik edilmiştir.⁵⁹

Yeni kanunun hazırlanmasında teminat şekillerinin kolaylaştırılması ve ceza uygulamalarının arttırılması öngörülmüştür. Bu çalışmada dikkat çeken bir diğer husus ise devletin haklarının yanı sıra kişi haklarının da dikkate alınmasına gayret gösterilmesidir. Bu kapsamda ufak sermayeli girişimcilerin de katılımının sağlanması ile istekli sayısının arttırılması ve milli paranın yurt içinde kalması amaçlanmıştır.⁶⁰ Böylece, devlet alış ve satışlarında ülke vatandaşlarının katılımının sağlanması teşvik edilerek, çok katımlı rekabet ortamında devletin kazancının artması hedeflenmiştir.

1925 yılında çıkarılan 661 sayılı kanunun yerini almak üzere yapılan çalışma TBMM’de görüşülerek 2 Haziran 1934 tarihinde 2490 sayılı “*Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu*” adıyla kabul edilmiştir.⁶¹

Bu kanunla ilgili 1939 yılına kadar 1935 yılında 2838⁶² sayılı kanun, 1936 yılında 2902,⁶³ 2931,⁶⁴ 3009⁶⁵ sayılı kanunlar ile 1939 yı-

⁵⁹ **TBMM ZC**, Devre 4, C. 22, Birleşim 51, Ek: **TBMM 140 No.’lu Komisyon Raporu**, s. 1. **A.e.**, s. 2.

⁶⁰ **TBMM ZC**, Devre 4, C. 22, Birleşim 51, s. 115-129; **TBMM ZC**, Devre 4, C. 22, Birleşim 52, 17 Mayıs 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1934, s. 140-146; **TBMM ZC**, Devre 4, C. 22, Birleşim 53, 19 Mayıs 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1934, s. 161-176; **TBMM ZC**, Devre 4, C. 23, Birleşim 63, 2 Haziran 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1934, s. 10-24; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 13, Ankara, [t.y.], s. 706-722. Ayrıca bkz.: “Meclis’te Dünkü Müzakereler”, **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1934, s. 3; “Meclis’te Kabul Edilen Kanunlar”, **Milliyet**, 3 Haziran 1934, s. 2.

⁶² **TBMM ZC**, Devre 5, C. 5, Birleşim 48, 23 Teşrin-i Evvel 1935, Ankara, TBMM Matbaası, 1935, s. 129; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Hakkındaki 2490 Sayılı Kanun’un 22. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 15, Ankara, [t.y.], s. 771.

⁶³ **TBMM ZC**, Devre 5, C. 8, Birleşim 32, 27 Kânûn-ı Sâni 1936, Ankara, TBMM Matbaası, 1936, s. 153-154; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Hakkındaki 2490 Sayılı Kanun’un 28. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 16, Ankara, [t.y.], s. 195.

⁶⁴ **TBMM ZC**, Devre 5, C. 10, Birleşim 47, 3 Nisan 1936, Ankara, TBMM Matbaası, 1936, s. 11; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Hakkındaki 2490 Sayılı Kanun’un 68. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 16, Ankara, [t.y.], s. 265.

⁶⁵ **TBMM ZC**, Devre 5, C. 12, Birleşim 76, 9 Haziran 1936, Ankara, TBMM Matbaası, 1936, s. 121-122; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Hakkındaki 2490 Sayılı Kanun’un 46. Maddesinin (A) Fıkrasının Değiştirilmesine ve 50. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 16, Ankara, [t.y.], s. 875.

ında 3559⁶⁶ sayılı kanunla değişiklikler yapılmıştır.

Yeni kanunun kapsamına bakıldığında, uygulama açısından detaylandırılmış bir kılavuz niteliğinde olduğu görülmektedir. İhale yapacak kurum ve istekliler açısından her iki taraf için uygulama esnasında açık kalacak, ya da probleme neden olacak bir konu oluşmaması maksadıyla bir önceki kanundan çok daha fazla ayrıntı içerecek birçok düzenleme yeni kanuna dahil edilmiş olup; dikkat çeken önemli hususlar şöyledir.

Hazırlanacak şartnamelerde mutlaka belirtilmesi gereken konular açıklanmaktaydı. (Geçici teminat miktarı ve kat'î teminat oranı, tedarik edilecek malzemenin yerli olup olmayacağı, taahhüdün yapılacağı yer ve müddeti, ne zaman başlayacağı, tamamlanmadığı durumda verilecek cezalar vb.)⁶⁷

Yerli firmaların teşvik edilerek katılımlarının sağlanması amaçlanmakla birlikte, on beş bin lira değerinden aşağı alım, inşaat, tamir, üretim ve keşif işlerine yabancı uyrukluların katılmaları için Türkiye'de en az on sene ikamet etme ve ticaret sicilinde kayıtlı olma şartı getirilmişti.⁶⁸

Bu kanunla ihalelere katılmak için düzenlenmesi gereken evrak açık olarak belirtilmişti. Şirketlerin ticaret sicilleri ve halen ilgili işleri yaptıklarına dair belge, şirket sirküleri veya şirket namına teklif vereceklerin noter tasdikli vekaletnameleri vb. istenilen belgeler arasındaydı.⁶⁹

Yapılacak iş ile ilgili verilecek ilanların⁷⁰ içeriğinde neler olması gerektiği ayrıntılı olarak kanunda belirtilmişti. Yapılacak işin tahmini

⁶⁶ **TBMM ZC**, Devre 5, C. 29, Birleşim 21, 13 Kânûn-ı Sâni 1939, Ankara, TBMM Matbaası, 1939, s. 69-70; "Arttırma ve Eksiltme ve İhale Hakkındaki 2490 Sayılı Kanun'a Bir Muvakkat Madde Eklenmesi Hakkında Kanun", **Kanunlar Dergisi**, C. 19, Ankara, [t.y.], s. 99.

⁶⁷ "Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu", **Kanunlar Dergisi**, s. 707.

⁶⁸ **A.e.**, s. 706. Ayrıca bkz.: "İhale, Arttırma ve Eksiltme Lâyhıası", **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 1934, s. 3.

⁶⁹ **A.e.**

⁷⁰ İlan işlerinin tek elden düzenlendiği Türk Maarif Cemiyeti ve MMV ile yapılan yazışmalar neticesinde devlet daireleri için 10 punto ile yazılan her santim yazı için uygulanan 30 kuruşluk tarife yerine aynı ölçü yazılar için kolaylık sağlamak maksadıyla MMV ve askeri kuruluş ilanları için 7,5 kuruşluk tarife uygulanacaktı. Bkz.: **BCA**, Tarih: 21.9.1937, Dosya: 85232, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 84.557.1. Daha önce Ulus gazetesinin bu kapsamda MMV ile yaptığı yazışmalar için bkz.: **BCA**, Tarih: 20.8.1935, Dosya: 85205, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 84.554.17.

veya keşif bedelinin ilanda belirtilmesi dikkate değer bir konuydu.⁷¹ Ayrıca yabancı ülkelerden alınacak malzeme için, iki defadan az olmamak şartıyla iki yabancı gazetede ilan şartı getirilmişti.⁷² Yalnız, askeri ihtiyaçlar için yapılacak ilanlarda birinci derecedeki ita amiri (ödeme yetkisine sahip onay makamı) tarafından belirtilmesi uygun görülmediği değerlendirilen hususlar ilan olunmayabilecekti.⁷³

Bir evvelki kanunda sabit olarak belirlenmiş oranlara göre hesap edilen geçici ve kesin teminat miktarları yerine 2490 sayılı kanunda tahmini ve keşif bedellerinin alt ve üst sınırlarına göre açıklanmış miktarlara göre teminat oranları belirlenmişti. Kesin teminat aynı şekilde geçici teminatın iki katı olarak kabul edilmişti.⁷⁴

Yeni kanunla, idareyi temsil eden ihale komisyonlarının teşkili hakkında açıklamalar getirilmiştir. Komisyonlarda ilgili işle ilgili bir uzman ya da fen memurunun bulundurulması zorunluluğu getirilmişti. Komisyonların (askeri heyetler hariç tutulmak üzere) eksik üye ile toplanmalarına izin verilmemekteydi. Kararlar üye çoğunluk sayısına göre belirlenecekti. Eşitlik durumunda başkanın tarafı kabul edilecekti. Ancak askeri komisyon kadroları MMV ve Maliye Vekâleti'nce birlikte hazırlanıp Bakanlar Kurulu'na onaylanacak bir kararname ile belirlenecekti. Bununla birlikte, muhasebe müdürleri ya da muhasebe sorumlularının askeri ihale komisyonlarında üye olarak bulundurulmaları zorunluluğu hükme bağlanmıştı.⁷⁵

Kanunun ilgili hükmü gereği (28'inci madde d fıkrası) askeri arttırma ve eksiltme komisyonlarının kurulması ile ilgili hazırlanan esaslar, 15 Aralık 1934 tarihinde 2/1727 sayılı kararnamenin onaylanması ile yürürlüğe girmiştir.⁷⁶

Bu kararnameye göre belirlenen teşkilat esaslarına göre MMV'ye, kadro dahilinde komisyonlar meydana getirtebilmesi için emir ver-

⁷¹ Tahmini bedel çalışmasına örnek olmak üzere Deniz Levazım Satınalma Komisyonu Re-işliği'nin 6 Kasım 1935 tarihli lastik hortum alımı için düzenlediği fiyat araştırma tutanağı için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 142, G.: 3615, 1935.

⁷² "Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu", **Kanunlar Dergisi**, s. 707-708.

⁷³ **A.e.**, s. 708.

⁷⁴ **A.e.**, s. 709-712.

⁷⁵ **A.e.**, s. 713.

⁷⁶ **BCA**, Tarih: 15.12.1934, Sayı: 1727, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 50.86.3. Ayrıca bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 112, G.: 2622, 1934. ("Askeri Arttırma, Eksiltme Komisyonlarının Teşkilatı", **Yeni Ordu Emirnamesi**, No.: 178, 1934, MMV, s. 5-7.)

me yetkisi tanınıyordu. Askeri komisyon kadroları iki kişiden az olamayacaktı. Kadrosu üç üyeden fazla olan komisyonların yarıdan fazlası toplanmadıkça karar alamayacaklardı. Alınan kararlar doğrudan doğruya bağlı oldukları vekil, kumandan, kurum amir veya müdürleri ya da bunların yetki verilen vekilleri tarafından onaylanacaktı.⁷⁷

Askeri komisyon mevcutlarının iki üyelik alt sınırı kısa süre sonra yeniden düzenlenerek, 13 Ocak 1935 tarihinde 2/1847 sayılı kararname ile en az üç üye şeklinde değiştirilmiştir.⁷⁸

Kapalı ve açık eksiltme,⁷⁹ arttırma, pazarlık ve emanet usulü (bir önceki kanunda bu yöntemin uygulama şekli net olarak tanımlanmamıştı) uygulamaları 2490 sayılı kanunla bazı değişiklik ve detaylandırmalarla devam ettirilmiş ve parasal sınırlar daha belirgin hale gelmiştir.⁸⁰ Bu uygulamalara “*mahdut eksiltme*” adıyla yeni bir uygulama daha dahil edilmiştir.⁸¹

Mahdut Eksiltme Yöntemi: Teknolojik imkan ve kabiliyetleri tecrübe edilmiş firmalara ihalesi gerekli görülen uçak, savaş gemisi, sa-

⁷⁷ **BCA**, Tarih: 15.12.1934, Sayı: 1727, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 50.86.3, Ek: 1; **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 112, G.: 2622, 1934. (“Askeri Arttırma, Eksiltme Komisyonlarının Teşkilatı”. **Yeni Ordu Emirnamesi**, No.: 178, 1934, MMV, s. 5-7.)

⁷⁸ **BCA**, Tarih: 13.01.1935, Sayı: 1847, Dosya: 121-35, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 51.3.4. Daha önce 2 kişi ile toplanan askeri eksiltme ve arttırma komisyonlarının Bakanlar Kurulu kararı ile artık en az 3 kişi ile toplanacakları hakkında bilgi için ayrıca bkz.: “Askeri Eksiltme Komisyonları, **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1935, s. 3.

⁷⁹ Yeni kanuna göre yapılan satın almalar için Gür denizaltısının Oerlikon toplarına 2000 adet Oerlikon mermisi alımı örnek olarak gösterilebilir. MMV Deniz Müsteşarı ile Oerlikon fabrika temsilcisi arasında yapılan 23.1.1937 tarihli sözleşme için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 155, G.: 4080, 1936-1937. (Sözleşmeye göre mermilerin teslim aşamasında muayene ve atış testlerinin yapılması için aynı özellikte 50 mermi ayrıca teslim edilecekti.) Bir adet römorkör alımı için 16.11.1936 tarihli sözleşme için ayrıca bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 167, G.: 7023, 1936. (Anılan römorkör Hamburg’dan teslim alınacaktı. Römorkör ilk muayenesinin Hamburg’da yapılmasını müteakip Türkiye’ye getirilecekti.)

⁸⁰ Anılan kanunda belirtilen parasal sınırlar 1946 yılına kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın doğurduğu ekonomik sıkıntılar dikkate alınarak 24 Nisan 1946 tarihinde 4876 sayılı kanunla bu sınırlar üç katına çıkarılmıştır. Kanun “*bu olağanüstü hal devam ettiği müddetçe*” ifadesiyle çıkarılmıştır. Ancak yeni belirlenen parasal sınırlar tekrar aşağıya alınmıştır. Bkz.: **TBMM ZC**, Devre 7, C. 22, Birleşim 42, 17 Nisan 1946, Ankara, **TBMM Matbaası**, 1946, s. 200-201; **TBMM ZC**, Devre 7, C. 22, Birleşim 44, 24 Nisan 1946, Ankara, **TBMM Matbaası**, 1946, s. 209-210; “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanununa Ek Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 28, Ankara, [t.y.], s. 604.

⁸¹ “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 716.

vaş mühimmatı ve levazım malzemeleri alımı, demiryolları, liman, rıhtım, büyük fabrika ve tesislerin yapımı vb. işler mahdut eksiltme yöntemiyle ihale edilecekti. Eksiltmeye girecek firmaların isimleri, yaptıkları işler, yapacakları işlerin benzerlerinden yaptırılmış ise bunlara verilen fiyatlar, uzmanların yapılacak iş hakkındaki keşif ve tahmini bedelleri açık olarak belirtilmek suretiyle il özel idareleri ve belediyeler için Dahiliye Vekâleti'nden, diğer kurumlar için Bakanlar Kurulu'ndan karar almak gerekiyordu. Yapılan eksiltmenin neticesi, bağlı olunan Vekil kararına bağlıydı. İlgili firmalar böyle dar eksiltmelere, şartnamelerin kendilerine tebliğ edilmesi suretiyle çağrılmaktaydılar.⁸² Kanunun yürürlüğe gireceği sırada, Hükümet tarafından 5 Aralık 1934 tarih ve 2/1685 sayılı kararname ile bu yöntemle yapılacak ihalelere standart getirilmek üzere matbu şartname örnekleri yürürlüğe konuldu.⁸³

Bir önceki kanunda gizlilik gerektiren işler için pazarlık usulünün uygulanabilmesine imkan tanınıyordu. Bu uygulamayı icra edebilmek için Bakanlar Kurulu kararı alınması gerekiyordu.⁸⁴ 2490 sayılı kanuna göre askeri gereklilikler nedeniyle gizli tutulması gereken işler için aynı şekilde Bakanlar Kurulu kararı alınacaktı. Diğer işler için doğrudan doğruya pazarlık usulü ile yapılmasına ise belirlenen parasal limitler dahilinde izin veriliyordu. Kanunun çıkarıldığı dönem için bu limit 50.000 liraydı. Bu limit aşıldığında yapılacak ihaleler için Bakanlar Kurulu kararı alınması gerekmekteydi. Ayrıca kısmî ve genel seferberlik ilanında, askeri hareketlerde ve manevralarda ordu ihtiyaçlarının pazarlık usulü ile karşılanabilmesi için MMV'ye yetki veriliyordu.⁸⁵

⁸² “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, a.y.

⁸³ **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 112, G.: 2622, 1934. (“2490 Sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununun 6’ncı Maddesinin İ Fıkrasına göre Tanzim Edilen Şartname Formülleri ve Kararname”, **Yeni Ordu Emirnamesi**, No.: 178, 1934, MMV, s. 7-20.)

⁸⁴ Anılan kanunun 18’inci madde, z fıkrası için bkz.: “Müzayede, Münakasa, İhalât Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 289.

⁸⁵ “Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 717. Gizlilik gerektiren işler haricinde yapılacak acil işler için Maliye Vekâleti aracılığı ile Başbakanlık’tan müsaade alınması gerekiyordu. Bu konuda örnek olarak, Çorlu ve Çanakkale’de tesis edilecek silah ve motorlu vasıtaların tamirhaneleri ve Kırıkkale’de muhabere malzemeleri tamirhanesi için satın alınacak levazım malzemelerinin pazarlık usulü ile alınması hakkında MMV, Maliye Vekâleti ve Başvekâlet yazıları için bkz.: **BCA**, Tarih: 18.11.1938, Dosya: 6040, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 58.393.4. Üretimi tek yetkili olan firmalara ait işlerin acilen ilansız olarak pazarlık usulü ile alınması için Bakanlar Kurulunca çıkarılacak kararname

Bir müteahhit araya girmeden ilgili işin dairesi ya da daire namına teşkil edilecek heyetlerle yaptırılması emanet usulü olarak adlandırılmaktaydı. Bu yöntemle on bin lira maliyeti geçmeyen bina, yol, köprü yapımı ya da onarımı, keşif bedeli beş yüz bin lirayı geçmeyen savaş gemileri bakım ve onarımı, tahrip maddeleri üretimi, tahkimat mevzilerinin inşa, bakım onarımı vb. işler yapılacaktı.⁸⁶

Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu, Resmi Gazete'de⁸⁷ yayınlanmasını müteakip altı ay sonra yürürlüğe girecek şekilde kabul edilmiştir.⁸⁸ Bunun nedeni, devlet kurumlarında ihtiyacın belirlenip, alım dosyalarının hazırlanarak ihale süreci ve sözleşmelerin imzalanmasından sonra ihtiyacın ya da işin tamamlanmasına kadar geçen aşamalarda söz konusu kanunu çeşitli aşamalarda uygulayacak olanların hata yapmamak üzere kanunu öğrenmelerine zaman tanınması olarak değerlendirilmektedir. Anılan kanun ileride bazı düzenlemelerle birlikte 1983 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁸⁹ 8 Eylül 1983

yetkisi ile alım yapılabilecekti. Bu tür alım şekline örnek olarak Gülhane Askeri Tatbikat Mektebi ve Hastanesi ile Ankara Hastanesi Röntgen Laboratuvarı için gereken röntgen makine ve malzemelerinin Almanya'daki Koch- Sterzel Fabrikası'nın İstanbul'daki vekili Dr. Burhan Fehmi'den pazarlıkla satın alınması için Bakanlar Kurulu'na alınan 19.11.1935 tarihli ve 2/3564 sayılı kararname için bkz.: **BCA**, Tarih: 19.11.1935, Sayı: 3564, Dosya: 227-169, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 59.86.9. Arttırma ve eksiltme ile yapılan ihalelere talip çıkmaması durumunda alımların pazarlık yöntemi ile tamamlanabilmesi için Bakanlar Kurulu'na alınan kararnamelere örnek için bkz.: **BCA**, Tarih: 07.08.1937, Sayı: 7209, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 77.70.20. (Hava birlikleri ihtiyacı için 1.500.000 adet özel izli mermi alımının pazarlık usulü ile yapılması için çıkarılan 07.08.1937 tarihli ve 2/7209 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi)

⁸⁶ "Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu", **Kanunlar Dergisi**, s. 718.

⁸⁷ "Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu", **Resmi Gazete**, Sayı: 2723, 10 Haziran 1934, s. 3959-3966.

⁸⁸ Yeni kanun uygulamaya geçtikten sonra muayene komisyonlarının faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. 1935 yılında lastik hortum alımına ait 20.11.1935 tarihinde düzenlenen muayene raporu için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 142, G.: 3615, 1935, Ek: 1. Aynı kapsamda 27 Mayıs 1936 tarihli ekmek muayene raporu için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 147, G.: 3800, 1936.

⁸⁹ Anılan kanunun uygulanmasına yönelik dönem içinde verilen ihale ilanları için bkz.: "Küçük Yozgat Barut Fabrikası'nda Aside Mukavim Döşeme İnşası-Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden", **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1935, s. 8 (Yeni kanun gereği keşif bedeli belirtilen ilanda inşaat işinin kapalı zarf usulü ile yapılacağı ve teminat miktarının ne kadar olduğu bildirilmekteydi.); "Askeri Fabrikaları Satınalma Komisyonu'ndan", **Tan**, 26 Nisan 1935, s. 15 (Açık eksiltme usulü ile alınacak muhtelif kereste malzemeleri için isteklilerin geçici teminat makbuzu ile Bakırköy Barut Fabrikaları'nda satın alma komisyonuna başvurmaları istenmekteydi.); "İstabil Harici Askeri Kıtaatı İlanları", **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1936, s. 8 (İlanda MMV'ne ait genel ihtiyaç ile birlikte, Denizli birlikleri ve

tarikh ve 2886 sayılı “Devlet İhale Kanunu”⁹⁰ yürürlüğe girmesiyle uygulamadan kalkmıştır.⁹¹

2.3. 1050 Sayılı Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu

Satın alma ve tedarik mevzuatının dayanağını oluşturan ve mali mevzuat içerisinde önemli bir yere sahip olan devlet muhasebe esasları I. Meşrutiyet’in ilanına kadar, 1287/1871-1290/1874 bütçe tüzükleri ve hesap kayıtlarının yazılmaları hakkında çeşitli tarihleri taşıyan yönergelerden oluşmaktaydı. Bu mevzuatın yetersiz olması sebebiyle Fransa Genel Muhasebe Kanunu’nun uygulanma olanağı

Isparta Garnizonu’na ait ihtiyaçlar birleştirilmiş olarak duyurulmaktaydı.); “İstanbul Komutanlığı Satınalma Komisyonu İlanları”, **Tan**, 20 Temmuz 1936, s. 11 (Ordu için muhtelif cins ve miktarlarda sıhhiye malzemeleri ihtiyacını karşılamak üzere 4 eksiltme ihalesi bir arada verilmişti. Her bir ihalenin Fındıklı’da Komutanlık Satınalma Komisyonu tarafından yapılacağı ilan edilmekteydi.); “Deniz Levazım Satınalma Komisyonu İlanları”, **Tan**, 21 Temmuz 1936, s. 12 (12.000 kilo bronz tel alımı için verilen ilanda isteklilerin ihaleye katılabilmeleri için ihtiyaç duyulan evraka yönelik olarak doğrudan doğruya 2490 sayılı kanuna atıf yapılmaktaydı.); “Millî Müdâfaa Vekâleti’nden”, **Cumhuriyet**, 22 İkinci Teşrin 1937, s. 10 (Aluminyum matra üretmek maksadıyla alınacak makine ve teçhizatını verebilecek firmaların, katalog ve resimlerle birlikte fiyat ve şartlarını belirten tekliflerini MMV Levazım Daire Başkanlığına teslim etmeleri isteniyordu.); “Deniz Levazım Satınalma Komisyonu İlanları”, **Cumhuriyet**, 17 Birinci Kânun 1937, s. 10 (Deniz Kuvvetleri’nde kullanım dışı kalan bir römorkörün satışı için ilan verilmekteydi. Satınalma Komisyonu tarafından pazarlık usulü ile attırma yapılarak satılacaktı. Römorkörün tahmini bedeli 125 lira olarak belirlenmişti. Söz konusu römorkörü satın almak isteyen taliplilerin 938 kuruş olarak belirlenmiş geçici teminat için makbuz veya banka teminatı ile birlikte belirlenen gün ve saatte komisyonunda bulunmaları isteniyordu.); “Bayramiç Askeri Satınalma Komisyon Başkanlığı’ndan”, **Akşam**, 29 Birinci Teşrin 1938, s. 15 (Anılan satın alma komisyonu tarafından yapılacak yerel alım ilanında sığır eti tedariki için 2490 sayılı kanunun 40’ıncı maddesi (bir önceki kapalı zarf usulü ile yapılan ihalede teklif çıkmaması ya da teklif edilen fiyatın komisyonca yüksek bulunması) gereği pazarlık yöntemi ile yapılacak ihaleye ait tahmini bedel ve teminat miktarları ile diğer bilgiler duyurulmaktaydı.); “Ankara Levazım Amirliği-Bulgur Alınacak-Ankara Levazım Amirliği Satınalma Komisyonunda.”, **Ulus**, 30 İlk Teşrin 1930, s. 11. (Ankara Garnizonu birlik ve kurumları için kapalı zarf usulü ile 60.000 kilo bulgur alımı yapılacaktı.)

⁹⁰ **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, C. 20, Birleşim 138, 2 Ağustos 1983, Ankara, TBMM Matbaası, 1983, s. 149-174; “Devlet İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 66, Ankara, [t.y.], s. 575-595.

⁹¹ Bu kanun da 2002 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 4 Ocak 2002 tarihinde kabul edilen 4734 sayılı “Kamu İhale Kanunu” en son uygulama şekli olarak halen yürürlükte olan kanundur. Bkz.: **TBMM ZC**, Devre 21, C. 82, Birleşim 47, 4 Ocak 2002, Ankara, TBMM Matbaası, 2002, s. 11-121; “Kamu İhale Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 86, Ankara, [t.y.], s. 365-403. (Bu kanunla birlikte aynı tarihte 4735 sayılı “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu” da yürürlüğe girmiştir. Bkz.: **TBMM ZC**, Devre 21, C. 82, Birleşim 47, 4 Ocak 2002, Ankara, TBMM Matbaası, 2002, s. 121-161; “Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 86, Ankara, [t.y.], s. 404-416).

bulunan maddelerinden bazıları alınarak “*Usûl-i Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu*” hazırlandı. Bu kanun 1326/1910 yılı Eylül ayı başından itibaren yürürlüğe konuldu. Kanun uygulanmaya başladıktan kısa süre sonra eksiklikleri anlaşıl原因 olarak 27 Şubat 1327/ 12 Mart 1911 ve 8 Eylül 1328/21 Eylül 1912 tarihli kararnamelerle değişiklikler yapıldığı gibi her yıl bütçe kanunlarında da düzenlemeler yapılmak zorunda kaldı.⁹²

Bu kanunun daha sağlam esaslarla yeniden düzenlenmesi maksadıyla Fransa, Belçika ve İtalya kanunları incelenerek yapılan çalışma sonucunda hazırlanan kanun tasarısı TBMM’de görüşülmüş ve 26 Mayıs 1927 tarihinde 1050 sayılı “*Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu*” kabul edilmiştir.⁹³

Bu kanunun hazırlanması ile devlet mallarının yönetim tarzı, gelirlerin tahakkuk ve tahsilatında hazine haklarının ve vergi yükümlüsünün teminat altında bulundurulması, giderlerin taahhüt ve tahakkuk işlemlerinde bütçe sınırlarının aşılması doğrultusunda saymanların görevleri, ita amirlerine düşen temel görevler ile sayman ve murakıplara karşı hak ve yetkileri, sayman hesapları ve bakanlık hesaplarının incelenmesi vb. konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.⁹⁴

Satın alma ve tedarik işlemlerine yönelik olarak anılan kanun birçok belirleyici husus içermektedir. Öncelikle, mali yılın haziran ayı başından başlayarak ertesi yılın mayıs ayı sonuna kadar geçen on iki aylık süreyi kapsıyor olması, ödenek planlamalarında dikkat edilmesi gereken önemli bir kriterdir.⁹⁵

Bu kanuna göre, Vekâletler’in eylül ayı sonuna kadar kendi bütçelerini hazırlayarak Maliye Vekâleti’ne göndermesi gerekmektedir. Maliye Vekâleti de bu bütçeleri birleştirerek TBMM’de görüşülmek üzere bir sonraki yılın bütçe kanun tasarısını hazırlayacaktır.⁹⁶

⁹² **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 71, 23 Mayıs 1927, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 386-387. (Muhasebe-i Umûmiyye Kanun tasarısına ait gerekçe)

⁹³ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 71, s. 386-440; **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 72, 26 Mayıs 1927, Ankara, TBMM Matbaası, [t.y.], s. 470-472, 581-583; “Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 5, Ankara, [t.y.], s. 248-265.

⁹⁴ **TBMM ZC**, Devre 2, C. 32, Birleşim 71, s. 387.

⁹⁵ “Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 248.

⁹⁶ **A.e.**, s. 251.

Bir sene bütçesiyle belirlenen tahsisatın ancak o sene içinde kullanılma zorunluluğu, satın alma ve tedarik işlemlerinde ödenek kullanımının sınırlarını belirleyen önemli bir konuydu. Bütçe ile belirlenen miktarın üzerinde tahsisat kullanılamayacağı gibi o takvim yılı içinde kullanılamayan ödenek sene sonunda iptal olunacaktı.⁹⁷

Vekâletler, bütçe ile verilen tahsisattan fazla taahhüt veya sarfiyatta bulunamayacaklardı. Ancak bu bağlamda kanunda ağırlıklı olarak millî müdâfaa ve güvenliğe ait hizmetler olmak üzere bir esneklik tanınmıştır. Buna göre devamlılığı olan hizmetlerden TSK'ya ait yiyecek, giyecek, teçhizat, silahlanma ihtiyaçları ve bunlarla ilgili imalat işleri ile okul, hapisane ve hastane erzakı ve bunlara yönelik inşaat, tamir işleri ve posta nakil işleri için o yılın bütçesi ile tahsis edilen miktarın yarısını geçmemek üzere gelecek yıl için taahhütte bulunabilecekti.⁹⁸

⁹⁷ A.e., s. 252.

⁹⁸ 1050 sayılı kanununu 50'nci maddesi için bkz.: A.e., s. 253. (Ayrıca, tahsisat olduğu halde yetersiz kalındığında ihtiyacın karşılanması için "*tahsisat-ı munzamma (ek tahsisat)*" adıyla ilave ödenek sağlanabilecekti. Bundan başka, bütçenin oluşturulması esnasında öngörülmediği için tahsisat oluşturulmayıp, daha sonra doğan ihtiyaçlar için "*tahsisat-ı fevkalade*" adıyla mali sene içinde ödenek tahsis edilebilecekti. Ayrıca bkz.: A.e., s. 251.) 27.1.1932 tarihli ve 12190 numaralı kararname, gelecek seneye taahhütte bulunulmasına örnek olarak gösterilebilir. Bu kararname ile 1931 senesinde alınan kömür ve sıvı yanıcı maddelerin ancak sene sonuna kadar ihtiyacı karşılayabileceği değerlendirildiğinden 1932 mali senesi başına kadar katı ve sıvı yakıt ihtiyacının karşılanması için, 1050 sayılı kanunun 50'nci maddesi gereği MMV'ye taahhütte bulunması (yüklenmeye girişmesi) için yetki veriliyordu. Anılan kararname için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 8. Bu kararname kapsamında 12 ton benzin alımı için MMV Deniz Levazım Müdürlüğü'nün 6 Nisan 1932 tarihli ve 394/2905 sayılı emri için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek: 9 (Anılan ihtiyacın karşılanması maksadıyla açık eksiltme yöntemiyle yapılan almaya ait 4 Mayıs 1932 tarihli karar yazısı, şartname, geçici teminat makbuzu, muayene raporu, tahmini bedel tutanağı, ilan tutanağı ve faturası için bkz.: **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932 (karar yazısı); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 2 (şartname); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 3 (geçici teminat makbuzu); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 4 (muayene raporu); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 5 (tahmini bedel tutanağı); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 6 (ilan tutanağı); **DMA**, Deniz Müsteşarlığı, K.: 133, G.: 3326, 1931-1932, Ek : 7 (fatura). Kanunun çıkarılmasından önce anılan uygulamanın benzer şekilde yapıldığı görülmektedir. Erbaş ve erlerin elbise ve teçhizat ihtiyaçlarının karşılanması için 1926 yılının ilgili ödeneklerinin yarısının miktarını geçmemek üzere, 1927 yılı için taahhütte bulunulmasına izin verilmesi hakkındaki MMV'nin Başbakanlık makamına gönderdiği 6.11.1926 tarihli ve 4672 sayılı yazısı için bkz.: **BCA**, Tarih: 30.1.1927, Sayı: 4687, Dosya: 42-74, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 22.87.9, Ek: 1. Bu talep Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek 30.1.1927 tarihli ve 4687 sayılı kararname ile MMV'ye söz konusu

Genel seferberlik veya savaş ilanı durumunda MMV, Bahriye Vekâleti ve ilgili müdürlüklere ait bütçede mevcut ödenekler hükmen birleştirilecek ve toplam bütçe tahsisini geçmeyecek şekilde bütçenin fasıl ve maddelerine bakılmaksızın toplam bütçe miktarı üzerinden harcama yapılabilecekti. Ancak bütçenin genel toplamı içinde yetinilmesi mümkün olmadığı ve hemen ödenek alınmasına olanak bulunmadığı takdirde, bu bütçelere konulmuş toplam tahsisat ilk fırsatta ödenek alınmak üzere, %15'ine kadar aşılabilecekti.⁹⁹

1050 sayılı kanunda millî müdâfaa ve güvenliğe yönelik olarak dikkat çeken bir diğer konu ise savunma güçleri ile ilgili denetim şeklinin düzenlenme şekliydi. Kanunun 99'uncu maddesinde düzenlenen bu konuya göre devletin savunmasına yönelik Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne ait savaş malzemesi, teçhizat, giyecek, yakacak ve yiyecekler ile Askeri Fabrikalar ve bunlara bağlı kuruluşlar MMV ve Bahriye Vekâleti'nce düzenlenip, İcra Vekilleri Heyeti'nce onaylanacak yönetmeliğe göre denetim ve gözetime tabi olacaktı. Bunlar için kesin hesap düzenlenmeyeceği gibi Divan-ı Muhasebat'a (Sayıştay'a) hesap vermeyeceklerdi.¹⁰⁰

1050 sayılı kanun çeşitli değişiklikler yapılmasına rağmen 2003 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Bu kanun 10 Aralık 2003 tarihinde 5018 sayılı kanunun kabulü ile yürürlükten kalkmıştır.¹⁰¹

malzemelerin tedariki için 1926 malî yılının sonuna kadar taahhütte bulunmak üzere izin verildi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: **BCA**, Tarih: 30.1.1927, Sayı: 4687, Dosya: 42-74, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 22.87.9.

⁹⁹ “Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, s. 254. (Kanunun uygulamaya geçtiği tarihte Bahriye Vekâleti henüz lağvedilmemiştir.)

¹⁰⁰ **A.e.**, s. 259. Kanunun 99'uncu maddesine 12 Kasım 1934 tarihli ve 2586 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle Jandarma da dahil edilmiş; denetleme için düzenlenecek yönetmelik için MMV ve İçişleri Bakanlığına görev verilmiştir. Bkz.: **TBMM ZC**, Devre 4, C. 24, Birleşim 80, 25 Teşrin-i Evvel 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1934, s. 8-9; **TBMM ZC**, Devre 4, C. 25, Birleşim 3, 12 Teşrin-i Sâni 1934, Ankara, TBMM Matbaası, 1935, s. 19; “Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu'nun 99. Maddesi Hükümünün Jandarma'ya da teşmili için Mezkûr Maddenin Tadiline Dair Kanun”, **Kanunlar Dergisi**, C. 14, Ankara, [t.y.], s. 2.

¹⁰¹ **TBMM ZC**, Devre 22, C. 32, Birleşim 26, 10 Aralık 2003, Ankara, TBMM Matbaası, 2003, s. 359-427, 454-477; “Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu”, **Kanunlar Dergisi**, C. 88, Ankara, [t.y.], s. 305-342.

Sonuç

TBMM'nin kurulmasından itibaren Millî Mücadele ve devamında TSK'nın ihtiyaçlarının karşılanması ve çağın gereklerine göre yapılması için MMV'nin üstlenmiş olduğu temel görevlerden olan lojistik faaliyetlerin yürütülmesinde ihale mevzuatı başlangıç noktasını oluşturmaktaydı. Bu bağlamda artırma, eksiltme ve ihale işleminde Cumhuriyet öncesi hukuksal hafızanın Cumhuriyet döneminde devam ettirilmekle birlikte toplumsal gelişmeler nedeniyle yürürlükte olan kanunlar değiştirilerek zamanın şartlarına uygun yeni düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemde TBMM'ce çıkarılan ihale kanunlarında kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlayacak ve yolsuzluklara meydan verilmeyecek esaslar getirilmeye gayret gösterilmiştir.

Bu kapsamda her türlü ihale işlerini tek bir kanun altında toplamak üzere TBMM tarafından hazırlanmış olan 22 Nisan 1925 tarihli ve 661 sayılı Müzâyede, Münâkasa ve İhâlât Kanunu, devletin bütün kurumları tarafından esas alınacak Cumhuriyet dönemindeki ilk temel kanun olarak uygulamaya konulmuştur. Bu kanunda kapalı zarf usulüyle artırma veya eksiltme, açık artırma ve eksiltme ve pazarlık usulüyle ihale olarak üç temel ihale yöntemi bulunmaktaydı. Anılan kanun, şartname hazırlanması ve ilan verilmesinin yanı sıra geçici ve kesin teminat, yaklaşık maliyet vd. esasları yapılacak ihalelerde şart koşmaktaydı.

Bu kanun 1934 yılına kadar uygulandıktan sonra bu tarihe kadar yaşanan aksaklıklar göz önüne alınıp yurt dışında bazı ülkelerdeki uygulamalar da incelenerek daha modern ve kapsamlı bir kanun çalışması yapılmıştır. Tamamlanan çalışma sonunda 2 Haziran 1934 tarihli ve 2490 sayılı Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu bu konuda geçerli mevzuat olarak kabul edilmiştir.

Yeni kanun ihale çalışmaları için detaylandırılmış bir kılavuz niteliği taşımakta; hem ihale yapacak kurum hem de istekliler açısından konu hakkında bir çok ayrıntıyı içermekteydi. 2490 sayılı Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu ile devletin haklarının yanı sıra kişi haklarının da dikkate alınmasına gayret gösterilmiş ve ufak sermayeli girişimcilerin de ihalelere katılımı öngörülerek istekli sayısının arttırılması ve milli paranın yurt içinde kalması amaçlanmıştır.

1923-1938 döneminde temel esasları çok değişmeyen pazarlık usulü ile ihale yöntemi tedarik faaliyetlerinde yaşanan tikanıklıkların çözümünde, kısmi seferberlik şartlarında ihtiyaçların süratle karşılanmasını gerektiren durumlarda MMV tarafından sıklıkla uygulanan ihale yöntemi olmuştur.

İhale mevzuatı ile birlikte 1927 yılında yürürlüğe giren 1050 sayılı “*Muhasebe-i Umûmiyye Kanunu*” bu alanda yapılan çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu kanun ile birlikte bütçe çalışmalarında uyulması gereken kurallar, tahsis edilen ödeneğin kullanılması, devlet malının yönetim şekli, gelir ve gider yönetimi, ita amirleri ve saymanların görev ve sorumlulukları, devlet kurumlarının hesaplarının incelenmesi vb. konuların esasları belirlenmiştir.

Dönem içerisinde gündeme gelen bu yasal düzenlemeler aracılığıyla askeri ihale komisyonlarına ait esaslar belirlenerek güçlü bir satın alma teşkilatı meydana getirilmiştir.

Yine bu mevzuat değişiklikleriyle millî müdâfaaya yönelik uygulamalar için özel şartlar oluşturulmasına çalışıldığı ve TSK ile ilgili çalışmaların süratle yapılabilmesi için yasal tedbirler alındığı görülmektedir. Tüm bu çalışmaların sonunda, MMV'nin anılan faaliyet alanında hareket kabiliyetinin arttığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Deniz Müzesi Arşivi

2. Süreli Yayınlar

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
Kanunlar Dergisi,
Resmi Gazete
TBMM Zabıt Ceridesi
Akşam
Cumhuriyet
Hâkimiyeti Milliye
İkdam
Milliyet

Tan
Ulus
Vatan
Vakit

3. Kitaplar

Gökdemir, Tamer: **Türk Kara Ordusu Lojistik Tarihi**, Ankara, Orient Yayınları, 2016.

Kalyon, Levent: **Cumhuriyet Dönemi Savunma Politikaları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), 2008.

Karal, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, C. V, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011.

Pamuk, Şevket: **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Türk İstiklâl Harbi, C. VII, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1975.

Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih**, Ankara, Hava Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, 1979.

Yerasimos, Stefanos: **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**, C. II, İstanbul, Belge Yayınları, 2001.

4. Makaleler

Çorbacıoğlu, Şevket: “Osmanlıdan Günümüze İhale Yasaları”, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, Sayı: 389, Ankara, Kozan Ofset, 1997. s. 11-15.

EKLER

Ek-1: MMV ile ilgili ihale ilanı.

Handwritten document titled "İHALE İLANI" (Tender Announcement) from the Ministry of National Defense (MMV). The document is dated 1923 and contains various sections and notices, including:

- İHALE İLANI** (Tender Announcement)
- İHALE ŞARTNAMESİ** (Tender Conditions)
- İHALE KURULU** (Tender Committee)
- İHALE İLANI** (Tender Announcement)
- İHALE ŞARTNAMESİ** (Tender Conditions)
- İHALE KURULU** (Tender Committee)
- İHALE İLANI** (Tender Announcement)
- İHALE ŞARTNAMESİ** (Tender Conditions)
- İHALE KURULU** (Tender Committee)

The document is filled with dense handwritten text and some printed headers, detailing the procurement process and terms for military supplies.

"Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Dersaadet Mübayaat Komisyonu'ndan", Akşam, 22 Mart 1339/1923, s. 4.

Ek-3: MMV ile ilgili ihale ilanı

مستقبل اولطومیویکرا اوومولاند - وویتدر

مستقبل اولطومیویکرا اوومولاند - وویتدر

مستقبل اولطومیویکرا اوومولاند - وویتدر

مستقبل اولطومیویکرا اوومولاند - وویتدر

تجار باقیه مأموری اولق ایجونه

تجار باقیه مأموری اولق ایجونه

داغلتون امانتده

داغلتون امانتده

استایول اورمان باشی مدیرتده

استایول اورمان باشی مدیرتده

مراغولر جمعیتده

مراغولر جمعیتده

تورکه ایمن بقمس

تورکه ایمن بقمس

قلنسلی عرس سقید باقمسی

قلنسلی عرس سقید باقمسی

آقرمه انشا اولنه عتی مأمورین ایپارغانلری

آقرمه انشا اولنه عتی مأمورین ایپارغانلری

ایجون روزو مساقمتسی شرائلی

ایجون روزو مساقمتسی شرائلی

“Fındıklı’da Üçüncü Kolordu Karargahı’nda Müdafaa-i Milliye Vekâleti İstanbul Mübayaât Komisyonu’ndan”, **İkdam**, 5 Haziran 1928, s. 8

Ek-4: MMV ile ilgili satın alma ilanı

**M. M. V. Satın
Alma Komis-
yonu İlanları**

Hava kütası için Yedil malı küçük elbise kapalı zarfla münakaşaya konmuş tur. İhalesi 10 kânunusani 931 cumartesi günü saat 14 te İstanbulda Fındıklıda levasım satın alma beyetinde yapılacaktır.

Taliplerin yirmi kuruluk pul mukabilinde partnamesini almak ve münakaşasını görmek üzere her gün ve ihale saatinden evvel teminatlarla birlikte teklif numaralarını merkez beyete vermeleri. 3-1992

Merkez ihtiyacı için 400.000kilo arpa kapalı zarf suretinde münakaşaya konmuş tur. İhalesi 18/kânunusani/931 tarihine müsâdil pazar günü saat dört buçukta icra olunacaktır talipler partnamesini ve münakaşasını görmek üzere her gün münakaşaya iştirak içinde partname ve teminatlarla birlikte teklif mektuplarını yevim ve saati ihaleden evvel mahbus mukabilinde merkez satın alma komisyonu riyasetine vermeleri. 3-1931

Harita mahzası ihtiyacı için elli tonne vakum yağ ile yda tonne garyajı pazarlık suretinde 5 kânunusani 931 tarihine müsâdil pazartesi günü saat on birde münakaşaya olunacaktır. Talipler partnamesini görmek üzere her gün pazarlığa iştirak için yevim münakaşasında teminatlarla birlikte merkez satın alma komisyonu riyasetine müracaatları. 3-2034

Bir bina yaptırılacaktır. Keşfi görmek isteyenler her gün ve yapısı yapmak isteyenler de 8. 1. 1931 İnci perşembe günü saat onda komisyonu görmeleri. 3-2033

Yeni şeklet binası avlusunda büyük bir havuz yaptırılacaktır. Keşfi görmek isteyenler her gün ve işi yapmak isteyenler de teminat mektupları, teklif edecekleri fiyatla ehliyeti fenniyat vesikaları beraber 26. 1. 1931 İnci pazartesi günü saat on dörtte komisyonu müracaatları. 3-2060

Dört bina köpeli zarfla yaptırılacaktır. Keşfi görmek isteyenler her gün ve yapısı yapmak isteyenler de 24. 1. 931 İnci günü saat on beşte hatı teminat ve teklif edecekleri fiyat mektuplarıyla beraber komisyonu görmeleri. 3-2062

Akköprüde bir bina kapalı zarfla münakaşaya konmuştur. İhalesi 24 kânunusani 931 tarihine müsâdil cumartesi günü saat on dörttedir. Taliplerin partname ve keşfi görmek üzere her gün ve münakaşaya iştirak edeceklerin o gün ve saatten evvel teklif ve teminat mektuplarını mahbus mukabilinde merkez satın alma komisyonu riyasetine tevdi eylemeleri. 3-2061

Harita umum müdürlüğü için bir koordinatögraf masası iki fotoğraf camı mahfaza dolabı 5. 1. 1931 pazartesi günü saat on birde pazarlıkla yaptırılacaktır. Taliplerin yevim merkezde teminatlarla birlikte merkez satın alma komisyonuna müracaatları. 3-2059

ENCÜMENİ DAIMİ VILAYETTEN:

Sanat mektebi için 113 takım harici ve 113 takım dehliz elbise münakaşası

“MMV Satınalma Komisyonu İlanları”, **Hakimiyeti Milliye**, 2 Kânûn-ı Sâni 1931, s. 7.

